

رسول الله ﷺ وفرمايل

ليکوال: مولانا وحيد الدين خان

ژباړه: رحمت شاه فراز

کابل؛ ۱۴۰۴ل

Ketabton.com

کتاب پېژندنه:

کتاب: رسول الله ﷺ وفرمايل

ليکوال: مولانا وحيدالدين خان

ژباړه: رحمت شاه فراز

پېژاين: محمدافضل ذاکر

پاڼو شمېر: ۱۲۴ مخه

چاپ لړ: لومړی، ۱۴۰۴ل

چاپ شمېر: ۱۰۰۰ ټوکه

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

f

لړ لیک

- ۱ ..... د علم ارزښت ۰۰۱
- ۲ ..... علم ترلاسه کړئ ۰۰۲
- ۳ ..... د زدکړې مزاج ۰۰۳
- ۵ ..... د علم خزانه ۰۰۴
- ۶ ..... د علم ترلاسی ۰۰۵
- ۷ ..... د علم ډالی ۰۰۶
- ۸ ..... د علم لوړاوی ۰۰۷
- ۹ ..... د علم خونديتوب ۰۰۸
- ۱۱ ..... علم د علم لپاره ۰۰۹
- ۱۲ ..... بې گټې علم ۰۱۰

- ۱۱- وده کونکی شخصیت ۱۲
- ۱۲- له پوهېدونکي پوښتنه کول ۱۳
- ۱۳- د خدای په نعمتونو کې غور او فکر ۱۴
- ۱۴- غور او فکر ۱۵
- ۱۵- علمي خاکساري ۱۶
- ۱۶- تعلیم او تربیه ۱۷
- ۱۷- علم او سنجیدگی ۱۸
- ۱۸- د علم زیاتوالی ۲۰
- ۱۹- بې ځایه پلمه ۲۱
- ۲۰- له زړه نه پوښتنه کول ۲۲
- ۲۱- د حکمت خبره ۲۲
- ۲۲- بلند همتي ۲۳
- ۲۳- تلیپاتي عمل ۲۴
- ۲۴- د زمانې پوهه ۲۵
- ۲۵- باهدفه ژوند ۲۶
- ۲۶- گټه رسونه ۲۷
- ۲۷- په چوپتیا کې خلاصون ۲۹
- ۲۸- دوه بېلې ځانگړنې ۳۰

- ۲۹-۰۰ - په صبر سره بریا..... ۳۲
- ۳۰-۰۰ - له دغرو وهلو ډډه کول..... ۳۲
- ۳۱-۰۰ - له ځانه ټیټ ته وگورئ..... ۳۳
- ۳۲-۰۰ - روانه زمانه..... ۳۴
- ۳۳-۰۰ - ناهیلی نه..... ۳۶
- ۳۴-۰۰ - غوره اخلاق..... ۳۷
- ۳۵-۰۰ - بې نفسه انسان..... ۳۸
- ۳۶-۰۰ - بدی له منځه وړل..... ۳۹
- ۳۷-۰۰ - گناه څه ده؟..... ۴۰
- ۳۸-۰۰ - د گاونډي حق..... ۴۱
- ۳۹-۰۰ - په کوچنیانو شفقت او د لویانو درناوی..... ۴۲
- ۴۰-۰۰ - په ژمنه درېدل..... ۴۳
- ۴۱-۰۰ - د احسان بدله..... ۴۴
- ۴۲-۰۰ - د نورو په غم نه خوشالېدل..... ۴۵
- ۴۳-۰۰ - ښه گمان ساتل..... ۴۶
- ۴۴-۰۰ - احسان منل..... ۴۷
- ۴۵-۰۰ - له تېروتنې وروسته پښېماني..... ۴۹
- ۴۶-۰۰ - د وجدان غبر..... ۵۰

رسول الله ﷺ وفرمايل

- ۴۷- امانتونه سم وسپاری..... ۵۱
- ۴۸- سوله بيز کلچر..... ۵۲
- ۴۹- سوله بيز ذهنيټ..... ۵۳
- ۵۰- سوله بيز ښاري..... ۵۴
- ۵۱- له زيانه ځان وژغورئ..... ۵۶
- ۵۲- ډېر لوی ځواک..... ۵۷
- ۵۳- سوله بهتره ده..... ۵۸
- ۵۴- ټولنيز خدمت..... ۵۹
- ۵۵- ټول انسانان يو دي..... ۶۰
- ۵۶- د مشورې ارزښت..... ۶۱
- ۵۷- خبرې بندول نشته..... ۶۳
- ۵۸- له منلو مخکې پلټنه..... ۶۴
- ۵۹- ټول انسانان وروڼه، وروڼه..... ۶۵
- ۶۰- درې حرام شيان..... ۶۰
- ۶۱- هر کس مسؤل دی..... ۶۱
- ۶۲- له هر يوه سره مرسته..... ۶۲
- ۶۳- نرمه رويه..... ۶۳
- ۶۴- د رحم فورمول..... ۷۰

- ۶۵-- خپلمنځي درناوی..... ۷۲
- ۶۶-- مذهبي درناوی..... ۷۳
- ۶۷-- په دښمن کې ملگری..... ۷۴
- ۶۸-- له نرمي نه بې برخې..... ۷۵
- ۶۹-- د ساده گي اهميت..... ۷۶
- ۷۰-- د پاکوالي ارزښت..... ۷۷
- ۷۱-- د منځ لاره..... ۷۸
- ۷۲-- په عاجزي کې بلندي..... ۷۹
- ۷۳-- بې ځايه لگښت نه..... ۸۱
- ۷۴-- اجتماعي برکت..... ۸۲
- ۷۵-- د انصاف تقاضا..... ۸۳
- ۷۶-- له حق نه زيات نه اخیستل..... ۸۴
- ۷۷-- د نورو لپاره هم د ځان په څېر..... ۸۵
- ۷۸-- اقتصادي خپلواکي..... ۸۶
- ۷۹-- رزق د خدای له لوري..... ۸۸
- ۸۰-- قناعت..... ۸۹
- ۸۱-- سوال نه کول..... ۹۰
- ۸۲-- د تجارت لويه برخه..... ۹۲

رسول الله ﷺ وفرمايل

- ۹۳..... ۰۰۸۳ د زحمت مړۍ
- ۹۴..... ۰۰۸۴ په ژبې بنديز
- ۹۵..... ۰۰۸۵ د غيبت كفاره
- ۹۵..... ۰۰۸۶ جامع نصيحت
- ۹۷..... ۰۰۸۷ صبر او اعراض
- ۹۸..... ۰۰۸۸ يو طرفه زغم
- ۹۹..... ۰۰۸۹ د مخ گرځولو تگلاره
- ۱۰۰..... ۰۰۹۰ په صبر كې بريا
- ۱۰۱..... ۰۰۹۱ په واړه شر قناعت
- ۱۰۲..... ۰۰۹۲ د زغم په مټ دفاع
- ۱۰۳..... ۰۰۹۳ غوسه نه
- ۱۰۴..... ۰۰۹۴ د غوسې حل لاره
- ۱۰۶..... ۰۰۹۵ له شيطان نه پناه وغواړئ
- ۱۰۷..... ۰۰۹۶ زورور څوك
- ۱۰۷..... ۰۰۹۷ په سختي كې اساني
- ۱۰۹..... ۰۰۹۸ د اسانې لارې انتخاب
- ۱۱۰..... ۰۰۹۹ په ناخوښو كې خير
- ۱۱۲..... ۱۰۰ يوه دعا

۰۰۱- د علم ارزښت

د اسلام پیغمبر ﷺ په ۵۷۰ز کې د عربو په مکې ښار کې نړۍ ته راغی. په ۶۱۰ز کې یې چې عمر څلویښت کاله شو، نو الله تعالی نبوت ورپېرزو کړ. د خدای له لوري لومړنی وحی دا وه، چې «ولوله! د خپل هغه رب په نامه چې پیدا یې کړ. د وینې له توتې یې انسان پیدا کړ. ولوله! او ستا رب ډېر مهربان دی. هغه چې په قلم سره یې ښوونه وکړه.» (العلق)

حقیقت دا دی، چې علم د ټولو انساني پرمختګونو د پیل ټکی دی. الله تعالی انسان له ظاهري پلوه د حیوان په بڼه پیدا کړی دی. خو انسان ته یې یوه ځانګړې وړتیا وربښلې او

هغه د انسان ذهن دی. انساني ذهن ته بې اندازې غیرعادي وړتیا ورکول شوې ده. د دې وړتیا راژوندي کول علم او پوهه غواړي. د علم په مټ انساني ذهن وده مومي او ورو په ورو اعلیٰ درجو ته لوړېږي.

د علم په مرسته انسان د تاریخ پوهه ترلاسه کوي. د فطرت رازونو ته لاره مومي. د شیانو له ظاهر نه تېرېږي او حقیقت ته یې رسېږي. د علم دا ارزښت د یوه انسان لپاره هم همدومره مهم دی څومره چې د بل انسان لپاره د اهمیت وړ دی.

۲۰۰۲- علم ترلاسه کړئ

نبی کریم ﷺ وفرمایيل: «د علم ترلاسی په هر مسلمان سړي او مسلماني ښځې فرض دی» دا حدیث په اسلام کې د علم ارزښت رابښيي. د خدای معرفت ته له علم پرته نه شو رسېدلی. د همدې لپاره د علم ترلاسی فرض ښودل شوی دی. علم د انسان شعور ته وده ورکوي. علم د انسان د ذهن

دريشې پرانيزي. له علم سره د فکر دايره پراختيا مومي. د علم په مټ انسان په ژورو حقايقو د پوهېدو وړتيا ترلاسه کوي او د نورو انسانانو د تجربو په اوږو خپل ذهني معيار لوړولی شي.

د مذهبي او روحاني ارتقاء لپاره علم د لزوم تر بريده ضروري دی. له علم سره د انسان ذهن پوخوالی مومي. د علم په مټ د فکري ارتقاء بهير پيلېږي. له پوهې پرته نه انسان مقدس کتابونه لوستلی شي او نه د تاريخ او کایناتو په اړه خبرېدلی شي. پوهه انسان له حیواني پورې راپورته کوي او انساني پورې ته يې رسوي.

۰۰۳- د زدکړې مزاج

د دوهم خليفه حضرت عمر رضي الله عنه په اړه ويل کېږي چې ده به چې له هر چا سره وليدل، نو يو نه يو څه به يې ترې زده کول. په بله ژبه به ووايو چې په عمر رضي الله عنه کې به د زدکړې بهير

(learning process) تل فعال و.

دا کار کله کېږي؟ هله کېږي، چې انسان له چا سره مخ کېږي، نو په پرانیستي ذهن ورسره وويني. هغه ته د ښوونې په ځای له هغه نه د زدکړې کوشش وکړي. د زدکړې د دې بهیر د ګټور جریان لپاره پکار ده چې انسان متعصب فکر ونه لري او د لويې احساس ورسره نه وي. د انسان مزاج دا وي، چې هر څه چې مخې ته راځي، سمدستي به غېږه ورکوم؛ چې کله زما تېروتنه راپه ګوته شي، نو سمدستي به د خپلې تېروتنې اعتراف کوم او سمون ته به یې متې رانگارم.

د زدکړې د بهیر په ګټور کولو کې به د ښوونکي نقش هم مهم وي، خو له هغه نه ډېر لاس په کې د زده کوونکي دی. په زده کوونکي کې چې سم مزاج څومره زیات وي، هماغومره به له نورو نه ترلاسی ورته اسانه وي. په دنیا کې هره شېبه د علم او عرفان باران ورېږي. یوازنی شرط دا دی، چې له انسان سره یې د ترلاسي ظرف موجود وي.

۰۰۴- د علم خزانه

د اسلام پيغمبر ﷺ وفرمايل: «پوهه د مؤمن ورکه ده، هر چېرې يې چې وموندله، د مؤمن ده.» دا حديث د علم افاقيت په ډاگه کوي. د دې معنا دا ده، چې پوهه چې هر چېرته او له هر چا سره وي، په يو شان د ټولو انسانانو برخه ده.

علم مشترکه خزانه ده. علم د چا اجاره نه ده، علم له هر ډول تعصباتو نه لوړ دی. علم د لمر په شان دی. د لمر په رڼا کې چې څومره حق د يوه انسان دی، هماغومره حق د بل انسان هم دی.

د علم په تړاو د افاقيت دغه تصور ډېر اړين دی. له دې تصور پرته د علم پرمختگ ناشونی دی. د علم خزانه دومره پراخه ده چې هر څومره ترې ولگول شي، بيا هم کمی په کې نه راکي. علم يو داسې ناپايه سمندر دی، چې د هر تېرې تنده ورماتوي. خو خپله زېرمه يې بيا هم هماغومره پاتې

وي، خومره چې پخوا وه.

۵۰۰- د علم ترلاسه کړئ

نبي کریم ﷺ وفرمايل: «علم ترلاسه کړئ ان که په چين کې هم وي» دا حديث راته نښي، چې د علم په ترلاسي کې بايد هېڅ ډول تعصب او پلمه هم خنډ نه شي.

په پخوا زمانو کې د چين سفر له ستونزو ډک سفر گڼل کېده. د همدې لپاره ويل شوي چې علم ترلاسه کړئ ان که په چين کې هم وي. دا په دې معنا ده، چې هر ډول ستونزې وزغمئ او علم ترلاسه کړئ، يوه شي ته هم په دې کار کې د خنډ په سترگه مه گورئ. له علم پرته انسان د خامې اوسپنې غوندې دی. دا علم دی چې له انسان نه فولاد جوړوي. د ژوند په ساده خبرو انسان بې علمه هم پوهېدلی شي. خو د ژوند ژورو ته کوزېدل له علم پرته ناشونی دی.

له دې حديث نه ښکاري، چې د علم لپاره سفر کول اړين دى. له سفر پرته په علم کې لويه زياتونه نه پېښېږي. سفر د انسان ذهني افق ته وده ورکوي. سفر انسان له ځايي پوهې نه نړيوالې پوهې ته رسوي.

۶۰۰۶ - د علم ډالۍ

نبي کریم ﷺ وفرمايل: «هېڅ پلار خپل اولاد ته له تعليم نه غوره ډالۍ نه ده ورکړې.» بله هره ډالۍ مهالنۍ وي خو علم يوه داسې ډالۍ ده، چې هېڅ کله پای نه مومي. د هر انسان لومړنۍ ښوونځۍ خپله کورنۍ وي. د دې ښوونځي ښوونکي مور او پلار وي.

دا حديث مو په يوه وخت کې په دوو خبرو پوهوي. يو دا چې مور او پلار بايد لومړۍ په خپله تعليم يافته وي ځکه مور او پلار چې تعليم ونه لري، نو نه به د علم په اهميت پوه شي او نه به د اولادونو په تعليم کې خپله دنده سرته ورسولې شي.

بله خبره دا ده، چې کورنۍ د ماشوم لپاره يوازې د پالنې ځای نه دی، د ماشوم د تعليم او تربیې زانگو هم ده. هره کورنۍ د ښوونې او روزنې يوه اداره بويه. له دې پرته هره کورنۍ نیمگړې او نیمکله کورنۍ ده، نه په پوره معنا کامله کورنۍ.

۰۰۷- د علم لوړاوی

د اسلام پیغمبر وفرمايل: «د شهيد له وینې نه هم د عالم د قلم سیاھي ډېره غوره ده.» دا حدیث راته ښيي، چې د علم لوړاوی او عظمت له نورو ټولو شیانو ډېر دی.

د دې وجه دا ده، چې علم په ذهن پورې تعلق نیسي. په علم سره ذهن روغتیا مومي، ذهني سوچ ته وده ورکوي، د علم له امله ذهن په چارو ډېر ښه پوهېدلی شي او په ډېر بهتر انداز کې د پلان جوړولو وړتیا ترلاسه کوي.

ټول بدني بهیرونه محدود بهیرونه دي. خپل ټاکلي حد ته

چې ورسېږي، بدني بهير هم درېږي. خو د علم خبره بيا فرق کوي. هغه انسان چې علم يې ترلاسه کړی وي، د هغه شخصيت تر نامحدودو حدونو پراختيا مومي. دا ډول انسان د ټولو قيدونو له پاسه د فکر کولو جوگه وي او يو داسې انسان ترې جوړ شي، چې هېڅ څوک يې نه شي لاندې کولی. هغسې چې علم حد نه لري، همداسې هغه انسان هم کوم حد نه لري، چې د علم شتمني يې لاسته ورغلي وي.

۸۰۰- د علم خونديتوب

۹

د اسلام پيغمبر ﷺ وفرمايل: «علم د کتابت په مټ خوندي کړی». د دې معنا دا ده، چې په خپل ذهن کې شته پوهه د کاغذ سينې ته وسپاری. په دې ډول به پوهه په خپل درست حالت کې د تل لپاره خوندي شي.

د دې لارښوونې يو اړخ دا دی، چې علم د کتابونو پاڼو ته ولېږدول شي. په هره علمي موضوع کتابونه چمتو شي. علم

د انساني ذهن له چوکاتونه راووخې او د کتابتونونو د الماريو زينت وگرځي.

د دې حديث بله بڼه ډايري هم ده. په دې حالت کې به د دې لارښوونې پيروي دا وي، چې هر انسان خپله يوه ډايري ولري او د خپلې هرې ورځې مطالعه او تجربه په لنډو ټکو کې د نېټې له مخې نوشته کړي. په دې سره به د انسان د علمي سفر يو بشپړ ورځليک چمتو شوی وي.

۱۰

دا ډايري به د انسان د ورځني ذهني سفر يو لاسوند وي، د خپل احتساب يوه اغېزناکه ذريعه به يې وي. انسان به د خپلې ډايري په مټ د خپلې ماتې او بريا جاج اخيستلی او د خپلې اصلاح چاره کولی شي. په دې ډول به يې ډايري د شخصيت د ارتقاء يوه ذريعه وگرځي.

۹۰۰- علم د علم لپاره

د اسلام پيغمبر ﷺ وفرمايل: «له زانگو نه تر گوره پورې علم تر لاسه کړئ.» له دې نه ښکاري چې تعليم د لنډمهالې گټې يا لنډمهالې دندې لپاره نه کېږي، بلکې يو همېشني بهير دی، چې د انسان له زوکړې نه د هغه تر مرگه پورې دوام مومي. نو په دې حساب علم په خپل ذات کې مطلوب دی. د علم اصلي مقصد د انسان شخصيت جوړونه ده او دا لنډمهالی کار نه دی، يو مسلسل بهير دی. په هر حال او هر ځای کې به مدام روان وي.

د علم يا تعليم اصلي مقصد د شعور بيدارول دي، تر څو د دوو شيانو ترمنځ په فرق پوه شي. هېڅ کله په محدود سوچ کې ښکېل نه شي. ذهن يې هېڅ کله د جمود ښکار نه شي. علم د انساني شخصيت خواږه دي. هغسې چې جسم له مادي خوږو پرته له کاره غورځي، همدغسې انساني شخصيت هم له علم پرته ناقص کېږي. او ناقص شخصيت په دې

دنيا کې هېڅ کله کوم لوی کار نه شي کولی.

۰۱۰- بي گټې علم

د اسلام پیغمبر به دا دعا کوله «اللَّهُمَّ اِنِّیْ اَعُوْذُ بِکَ مِنْ عِلْمٍ لَا یَنْفَعُ» یانې اې خدایه، زه له بي گټې علم نه تاته پناه دروړم. ګواکې علم هماغه علم دی، چې د انسانیت لپاره ګټور وي، هغه علم چې د انسانیت لپاره ګټور نه وي، هغه علم مطلوب نه دی. د داسې علم ترلاسي ته وخت ورکول چې رښتیني ګټه نه لري، د وخت بربادول دي.

۰۱۱- وده کوونکی شخصیت

په قرآن کریم کې د رښتیني انسان په مثال کې نیالګی راوړل شوی دی. هغسې چې نیالګی په ونې بدلېږي، د انسان شخصیت هم همدغسې وده کوي. تر دې چې د ګورې ونې په څېر په یوه پرمختللي شخصیت بدلېږي. انسان

د کوچني ماشوم په بڼه دې دنيا ته راځي. بيا ورو په ورو وده کوي او بشپړ انسان ترې خپږي. دا خو د بدني ودې معامله ده. د انسان ذهن هم په همدې ډول ترقي کوي. دا وده د فکري بهير (thinking process) په مټ جريان مومي. که دا فکري بهير په روغ حالت کې دوام وکړي، نو د انسان ذهن هم د تکامل هغه مقام ته رسېږي، چې د انسان جسم ورته رسېږي.

۱۲-۰ له پوهېدونکي پوښتنه کول

۱۳

په قرآن کریم کې ويل شوي دي «که تاسو نه پوهېږئ، نو له پوهېدونکو پوښتنه وکړئ.» يانې نه پوهېدونکي دې له پوهېدونکو وپوښتي او په دې ډول به نه پوهېدونکي په پوهېدونکي بدل شي. خلک عموماً پوښتنه کول نه خوښوي. هغوی فکر کوي، چې د پوښتنې معنا د دې خبرې اعتراف دی، چې ته پوهېږې او زه نه پوهېږم. دا وژونکی عادت دی.

سالم عادت دا دی، چې سوال کولو ته هم د قاموس يا دايرة المعارف د مطالعې په سترگه وگورو.

هېڅ انسان له خپل ځان نه په ټولو شيانو نه شي پوهېدلی. د دې نيمگړتيا د جبران لپاره انسان کتابونه مطالعه کوي. په همدې ډول په ځان کې بايد دا عادت هم وروزو چې له پوهېدونکو پوښتنې وکړو. پوهېدونکي د انسان لپاره د ژوندي کتاب په څېر دی. نو که کوم احساس يې د کتاب د لوست په مخکې خنډ نه گرځي، بيا پکار ده چې له پوهېدونکي نه له سوال کولو نه يې هم کوم احساس را ونه گرځوي. له پوهېدونکي پوښتنه کول تعلقات پياوړي کوي. علم ورسره زياتېږي. او په انساني اړيکو کې د ودې باعث گرځي.

۱۳-۰ د خدای په نعمتونو کې غور او فکر

د اسلام پيغمبر ﷺ وفرمايل: «د خدای په نعمتونو کې غور او فکر کول تر ټولو ستر عبادت دی.» دا غور او فکر په

سترگو نه ليدل کېږي، ځکه چې په ذهن کې ترسره کېږي.
خو د خدای په نزد تر دې لوی عمل نشته.

په حقيقت کې د دنيا په هر څيز کې د نعمت يو اړخ پټ وي. د غور او فکر له لارې د دې نعمتونو رابرسېره کول، په څيزونو کې د نعمت اړخ موندل، همدا هغه څه دي، چې په حديث کې تر ټولو غوره عبادت ياد شوی دی.

په شيانو کې د نعمت اړخ رابرسېره کول داسې عمل دی، چې انسان خدای ته ورننږدې کوي او انسان له خدای سره تړي. او د انسان لپاره د خدای د معرفت تر ټولو لويه ذريعه ده.

۰۱۴- غور او فکر

ابوالدرداء د نبي کریم ﷺ صحابي و. له مړينې وروسته يې يوه سړي له مېرمنې ام الدرداء پوښتنه وکړه، چې د ابوالدرداء تر ټولو لوی عمل څه و؟ ام الدرداء ځواب ورکړ، فکر کول او

پند اخیستل. له دې نه ښکاري چې د یوه انسان تر ټولو لوی عمل دا دی، چې د خپل شاوخوا په شیانو غور وکړي او له هغو نه د پند او عبرت اړخ ترلاسه کړي. دا ګواکې د ذهني ارتقاء (intellectual progress) او روحاني ارتقاء (spiritual progress) بهیر دی، چې د سنجیده غور او فکر په بڼه په انسان کې ترسره کېږي. دا بهیر تر مړینې پورې نه درېږي.

۱۵- علمي خاکساري

د نبي کریم ﷺ یوه صحابي عبدالله ابن مسعود وفرمايل: «کله چې تاسو په یوه خبره نه پوهېږئ، نو داسې وایئ چې: **الله أعلم (الله ډېر بهتر پوهېږي)**» دا اصول په نورو ټکو کې علمي خاکساري بللی شو. او علمي خاکساري د علمي پرمختګ لپاره خورا اړینه ده.

د عربي ژبې یو متل دی: «**لا أدری نصف العلم**» یانې زه

نه پوهېږم، نيم علم دی. زه نه پوهېږم ويل، کومه ساده خبره نه ده. دا په خپلې ناپوهي پوهېدنه ده. انسان چې کله په خپلې ناپوهي پوه شي، نو د تجسس او کنجکاوی روح په کې راوینښېږي، چې بالاخره يې د علم تر دياره پورې رسوي. هرگوره چې انسان په يوه خبره نه پوهېږي، نو پکار ده چې د خپلې ناپوهي اعتراف وکړي. د خپلې ناپوهي اعتراف هم د پوهې په لور يو گام دی. دا مزاج چې نه وي، انسان د علمي پرمختگ لور و منزلونو ته نه شي رسېدلی.

۱۶- تعليم او تربيه

د نبي کریم ﷺ يوه ملگري وويل چې: «**مامن طائر يطير بجناحيه الا وهو يذكر لنا منه علما**» يانې په هوا کې به چې يوه مرغی هم الوتله، نو نبي کریم ﷺ به د هغې په تړاو هم د علم او پوهې يوه خبره راته کوله.

دا حديث د تعليم او تربيه ډېر پراخه تصوير زموږ مخې ته

ردی. له دې حدیث نه ښکاري، چې د ښوونې او روزنې تعلق یوازې تر ښوونځي او مدرسې پورې نه دی. بلکې د ښوونځي له ماحول نه بیرون هم دا بهیر جریان لري. حقیقت دا دی، چې د طبیعت په غېږه کې په هر کوچني او لوی شي کې د علم یو نه یو اړخ پټ دی. ښوونکی که بیداره ذهن ولري، نو د خپلو زده کوونکو لپاره له ښوونځي او مدرسې نه بهر دنیا هم د تعلیم او تربیې وسیله جوړولی شي. په همدې ډول یو لارښود د خپلو پیروانو لپاره له هرې منظرې او هرې تجربې نه پوهه اخذ کولی او د هغوی د ذهني او روحاني تربیې چاره پرې کولی شي. زموږ دنیا په ټوله کې یوه پراخه تعلیمي اداره ده. هغه انسان چې د علم رښتونی غوښتونکی وي، هره شېبه به خپله پوهه زیاتوي. او دا علمي سفر به یې هېڅ کله پای نه مومي.

۰۱۷- علم او سنجیدگي

د اسلام پیغمبر ﷺ وفرمايل: «من یحشى الله فهو عالم» یاني

څوک چې له خدایه وېره لري، هغه عالم دی. دا حدیث د علم یو ډېر مهم اړخ راته بیانوي او هغه سنجیدگي او احتیاط دی. علم یوازې معلوماتو او بلدتیا ته نه ویل کېږي. یو انسان چې په ژوره معنا علم ترلاسه کړي، نو د هغې طبیعي نتیجه دا وي، چې د خدای په باره کې ډېر زیات محتاط کېږي. دا احتیاط په انسان کې سنجیدگي پیدا کوي. چېرته چې علم وي او سنجیدگي نه وي، نو باید پوه شو، چې هلته بیا په حقیقي معنا د علم په نوم هم کوم څه نشته.

رښتینې پوهه له سړي نه یو نوی انسان جوړوي. د رښتیني علم څښتن د فطرت له حقایقو خبر وي او څوک چې د فطرت په حقایقو پوه شي، هغه دا نه شي زغملی چې په تضاداتو کې ژوند وکړي، په نامحتاط انداز خبرې وکړي، له خلکو سره ناسنجیده برخورد وکړي. رښتینې پوهه انسان له هر ډول بې باکی ژغوري. رښتیني علم په پوره معنا له سړي نه سنجیده او بامسؤلیته انسان جوړوي.

۱۸-۰ د علم زياتوالی

په قرآن کریم کې یوه دعا په دې ټکو کې راغلې «**رب زدني علما**» يانې ای زما ربه، زما پوهه زیاته کړه. دا قرآني دعا راته نښي، چې په اسلام کې د علم د ترلاسي اهميت شومره ډېر دی. د اسلام لارښوونه دا ده، چې هر نر او هره ښځه دې پرلپسې په خپل علم کې د زياتوالي لپاره هلې ځلې وکړي.

دعا په اصل کې د هوډ او ارادې يوه بڼه ده. د دعا حقيقت دا دی، چې انسان په پوره معنا د يوه هدف ترلاسي ته مټې راوښاري. له خپلو ټولو هڅو سره، سره خدای ته لاسونه لپه کړي، چې دی په خپلو هڅو کې بريالی کړي. په دې سره دعا هم د انسان د عمل يوه برخه وگرځي.

حقيقت دا دی، چې علم هېڅ حد نه لري. انسان ته پکار ده چې په کوم حد کې له درېدو پرته د پوهې د ترلاسي هلو ځلو ته دوام ورکړي. د دې کار ټولې غوښتنې او تقاضاوې

پوره کړي او د علم د زياتولو لپاره پرلپسې زيار وگالي. علم کوم حد نه لري، د همدې لپاره د علم په لاره کې هلې ځلې هم کوم حد نه لري.

۰۱۹- بي ځايه پلمه

د اسلام پيغمبر ﷺ وفرمايل: «انسان تل په دوو شيانو کې غولبري: روغتيا او فرصت» يانې انسان په دې گمان وي، چې کله روغ وم، بيا به يې وکړم او چې کله فرصت و، بيا به يې وکړم، خو په ژوند کې د روغتيا او فرصت شېبه هېڅ کله هم نه راځي. نو ځکه انسان په همدې فريب کې پروت وي او بالاخره يوه ورځ يې سترگې پټې شي.

عقلمن انسان هغه دی، چې هېڅ پلمه هم د ځان لپاره پلمه ونه گرځوي او هرکله يې چې يو کار مخې ته راشي، سمدستي يې سرته ورسوي. د يوه کار لپاره له اوسنۍ شېبې نه بهتر وخت نشته.

There is no better time to start than this very minute.

۲۰- له زړه نه پوښتنه کول

د اسلام پيغمبر ﷺ وفرمايل: «استفت قلبك» يانې له زړه نه فتوا وغواړه. په دې حديث كې له زړه مراد نه هماغه څه دى، چې شپږم حس يې بولي.

انسان بيا بيا ځلې له ستونزو او مسايلو سره مخ كېږي. په دې مسايلو كې هر ځل له مفتي نه د فتوا غوښتو ته اړتيا نشته. كه انسان له نفسياتي غوټو خلاص وي، نو خپل شپږم حس يې هم بهترين لارښود كېدلى شي. او دا شپږم حس داسې شى دى، چې كوم چېرته يې لټولو ته اړتيا نشته، له انسان سره هر ځاى او هر وخت ملگرى وي.

۲۱- د حكمت خبره

د رسول الله ﷺ مشهور صحابي عمر فاروق رضه وويل:

«اميتوا الباطل بالصمت عنه» يانې باطل په خپلې چوپتيا سره ووزئ. دا وينا د چوپتيا ځواک راته نښي.

مشهور متل دی، چې ټک له دوو لاسونو خېژي. که د باطل له ځواک وروسته تاسې هم عکس العملي اقدام وکړئ، نو باطل لا ډېر ورسره ځواکمن کېږي. خو که تاسې د خاموشي لمنه ونيسئ، په دې سره به د باطل زور ورو په ورو مات شي. او ستاسې له لوري د ځوابي غبرگون د نه ښودو پايله به دا شي، چې د فطرت ځواکونه به ستاسې د مرستې لپاره په خوځښت راشي. او ستاسې کار به په ډېره بهتره بڼه سرته ورسوي.

۲۲- بلند همتي

د اسلام پيغمبر ﷺ وفرمايل: «لور همت د ايمان برخه ده.» داسې ولې ده؟ ځواب دا دی، چې پر خدای ايمان انسان ته تر ټولو لوی باور ورکوي. دا باور د انسان همت ورلوړوي.

خو په دنيا کې انسان بيا بيا خَلې له ناخوښو حالاتو سره مخ کېږي. دا حالات انسان د مايوسي په لور کشوي. که انسان په خدای يقين ولري، نو تر اخري حده حوصله ناک انسان ترې جوړېږي. په خدای يقين ده ته په هغه شېبه کې هم ډاډ ورکوي، چې په ښکاره د انسان د ډاډ او باور لپاره څوک نه وي.

۲۳- تليپاتي عمل

۲۴

د اسلام پيغمبر ﷺ وفرمايل: «د الله په نزد ډېر د خوښې وړ عمل هغه دی چې تليپاتي وي.» په دې دنيا کې رښتيني بريا همپش ناوخته لاسته راځي. د همدې لپاره غوره عمل هغه دی، چې د بقا وړ (sustainable) وي. په دې دنيا کې هماغه کار پایله ورکوي، چې له پيل وروسته مدام دوام ولري او انسان ټول ژوند ورسره پاتې شي. همداسې يو کار د فطرت له قوانينو سره هم سمون خوري. همداسې يو کار په

رښتيني معنا کار هم وي.

انسان ته بويه چې د يوه کار له پيل دمخه د خپل کار لپاره پلان جوړ کړي. ټول اړوند اړخونه يې وسنجوي. د خپلې وړتيا او شته وسايلو او د زماني د حالاتو او بل هر شي پوره اندازه ولگوي او بيا له غور او سنجش وروسته خپل کار پيل کړي. کله چې خپل کار پيل کړي، نو بيا دې يې په منځ کې نه خوشي کوي. همدا په دنيا کې د کاميابي يوازنی لاره ده.

۰۲۴- د زماني پوهه

د اسلام د پيغمبر ﷺ يو اوږد حديث دی. د هغه يوه برخه دا ده، چې د عقلمن انسان لپاره لازمي ده چې له خپلې زماني خبر وي. دا حديث راته وايي چې د انسان د علم بشپړتيا څه ده. د عالم کېدو لپاره دا بسنه نه کوي چې انسان له کتابي معلوماتو سره اشنايي ولري. د ماضي روايتونه او کيسې يې حافظې ته سپارلې وي. بلکې د دې په خوا کې

اړينه ده چې انسان له خپلې زمانې خبر وي. د ماضي شناس په خوا کې بايد حال شناس هم وي.

له خپلې زمانې نه اگاهي فكري اهميت هم لري او عملي هم. بې له دې اگاهي نه د انسان فکر نيمگړی پاتې کېږي او خبرې له افاقي زاويو څخه نه شي درک کولی. د حقيقت ژور تحليل ورته ممکن نه وي. په همدې توگه له عملي پلوه هم دی يو نيمگړی انسان وي. دی په دې نه شي پوهېدلی چې د خپلې زمانې حالاتو ته له ابدی حقايقو سره په څه ډول مطابقت ورکړي. داسې انسان د خپلو چارو بريالی پلان گذاري نه شي کولی.

۰۲۵- باهدفه ژوند

د اسلام پيغمبر ﷺ وفرمايل: «د انسان د اسلام د ښکلا يوه نښه دا ده چې له بې معنا خبرو لاس واخلي.» د نبی کریم ﷺ دا وينا راته ښيي، چې د يوه باهدفه انسان ژوند بايد څه ډول وي.

اصلي نكته دا ده، چې په دنيا کې کارونه ډېر دي او د انسان ژوند ډېر لنډ. په داسې حالت کې ضرور ده چې انسان په خپلو بوختياوو کې ټاکنيزه (selective) تگلاره غوره کړي. يوازې په هغو شيانو کې لاسونه ښکېل کړي، چې د ژوند له مقصد سره يې مسقيم ربط ولري. هغه کارونه چې هدف ته يې گټه نه رسېږي، له هغو نه په بشپړه توگه ډډه وکړي. او د بې گټې او گټورو کارونو ترمنځ فرق بايد وپېژني.

له بې گټې کار نه مراد هغه کار دی چې مازې د شوق او ساتېري لپاره وي، چې له لنډمهالې تفريح وراخوا بل څه ترې لاسته نه راځي. حقيقت دا دی، چې په دغسې عبث کارونو کې ځان مصرفول داسې عيش او تجمل دی، چې باهدفه انسان يې نه شي سهلی.

۲۶- گټه رسونه

په قرآن کریم کې ويل شوي چې د دنيا نظام په گټې

رسونې بنا شوی دی. يانې څوک چې نورو ته گټه رسوي، له نورو نه به ده ته هم گټه رسېږي. څومره چې ورکړه وي، هماغومره به راکړه وي. د دې اصل سره سم، هرکله چې چاته د محرومیت احساس ودرېږي، نو باید دا ومني، چې دا کار له دې کبله شوی دی، چې انسان خپل ځان گټه رسوونکی نه دی ثابت کړی. ده نور محروم او بې برخې ساتلي دي، نو ځکه نورو هم دی بې برخې کړی دی. که ده نورو ته ورکولی، نو ارومرو به ده هم له نورو لاسته راوړلی.

د گټې رسونې دا اصل د ژوند په ټولو اړخونو پورې تعلق نیسي. د دې اصل تعلق له کورنۍ سره هم دی او له ټولنې سره هم. له ملي ژوند سره هم دی او له بین المللي ژوند سره هم. په هره فردي او اجتماعي برخه کې د دې اصل سکه چلېږي. د دې اصل مطابق د گیلو او نیوکو تگلاره بالکل بې معنا ده. په دې دنیا کې هره گيله او هره نیوکه د خپلې نیمگړتیا په خلاف گيله او نیوکه ده. انسان ته پکار ده چې

په گيلو او اعتراضونو کې خپل وخت برباد نه کړي، بلکې په اولني فرصت کې دې د خپلو نيمگړتياوو د ختمولو کوشش وکړي. د نورو لپاره دې ځان گټه رسوونکي وگرځوي. همدا د ستونزو يوازنی حل لاره ده.

۲۷- په چوپتيا کې خلاصون

د اسلام پيغمبر ﷺ وفرمايل: «څوک چې غلی شو، نجات يې ومونده.» له دې وينا نه ښکاري چې هغسی چې غړېدا يو کار دی، خاموشه اوسېدل هم يو کار دی. هغسی چې اقدام کول يو کار دی، همدغسی اقدام نه کول هم يو کار دی. هغسی چې وړاندې تگ يو کار دی، همدغسی شاته تگ هم يو کار دی. هغسی چې د زور په مقام کې يوه گټه ده، همدغسی د عاجزي په مقام کې هم يوه گټه ده. خاموشه اوسېدل يوازې نه غړېدا ته نه ويل کېږي. چوپ اوسېدل يو تدبير دی. چوپ اوسېدل د خاموشه پلان

جوړونې دوهم نوم دی. او دا یو حقیقت دی، چې د چیغو د سیاست په مقابل کې د پټې خولې سیاست ډېر زیات پایله ورکونکی دی.

پټه خوله نیول ډېرې زیاتې گټې لري. انسان چې غلی وي، نو فکر کوي. انسان چې غلی وي، نو له نورو زدکړه کوي. انسان چې غلی وي، نو خپل دروني ځواکونه راوینسوي. بې له شکه چې غږېدا هم ضروري ده. خو د دې په خوا کې دا هم ضروري ده چې د چوپتیا په حکمت هم پوه شي. ځینې وختونه یوه خبره له خرابېدو نه د ژغورلو لپاره یوازې همدا غواړي، چې انسان غلی پاتې شي. چوپتیا د بې پامه نیولو علامه ده، او دا حقیقت دی، چې له پامه غورځول خورا حکیمانه کړنه ده.

۰۲۸ - دوه بېلې خانگړنې

په قرآن کریم کې ویل شوي چې هر انسان ته دوه مختلفې

ځانگړنې ورکړل شوې دي. يوه نفس اماره او بله نفس لوامه. دا دواړه ځانگړنې د انسان له پيدايښت سره يو ځای راځي. هېڅ انسان هم له دې دوو ځانگړنو خالي نه دی. له نفس اماره نه مراد انانيت دی او له نفس لوامه نه مراد وجدان دی. دا دواړه ځانگړنې په ابتدايي حالت کې په خوب ویدې وي. که د کوم يې رايبداړې نه کړو، نو همداسې ویدې به پاتې وي. که د کوم انسان په هکله يوه داسې خبره وکړو چې غوسه او قهر يې وپاروي، نو نفس اماره به يې راوښي شي او بيا به يې پایله همداسې وي لکه ویده مار چې راوښي کړې.

خو که له انسان سره نرمه روبه وشي، نو نفس لوامه به يې راوښي شي. نو که پخوا خلکو له دې کس نه د ازغي تجربه ليدلې وه، اوس به ترې د گل تجربه وويني او اوس به يې تر نورو پورې د انسانيت خوږې وړمې رسېږي. اوس به دی د نورو لپاره د رحمت نمونه وگرځي.

۰۲۹- په صبر سره بریا

د اسلام پیغمبر ﷺ وفرمايل: «پوه شئ، چې بریا د صبر ملگرې ده.» د صبر ضد بیرې ده. د بیرې او عجلې کار له پلان او برنامې پرته ترسره کېږي او د صبر کار له پلان او برنامې وروسته ترسره کېږي. او په دې دنیا کې هماغه کار د بریا شمله تړلی شي، چې په پلان سره شوی وي.

۰۳۰- له ډغرو وهلو ډډه کول

د اسلام پیغمبر ﷺ وفرمايل: «له هېڅ مومن سره نه ښايي، چې خپل ځان خوار کړي. ويې پوښتل، چې یو څوک به خپل ځان ولې خواروي؟ نبي کریم ﷺ ځواب ورکړ، چې له یوې داسې بلا سره ځان ښکېل کړي چې زور یې پرې نه رسېږي.» په دې حدیث کې د ژوند یو حکیمانه اصول ښودل شوی دی. هغه اصول دا دی چې د انسان هر کار باید نتیجه ورکړي. له یوه داسې ځواک سره ځان وهل چې د مبارزې لپاره یې وسله

او وسايل نه وي، كه انسان د كومې پلمې له مخې له داسې
خواک سره ډغرې ووهي نو پايله به يې دا وي، چې له ذلت او
مختورۍ سره به مخ کېږي. هغه کار چې په يو طرفه توگه
پخپله د ترسروونکي تباهي ورزياتوي، په دغسې کار کې ځان
بنکېلول له هېڅ اړخه هم درست نه دی.

۰۳۱- له ځانه تپت ته وگورئ

د اسلام پيغمبر ﷺ وفرمايل: «په مادي دنيا کې تر ځان
پورته خلکو ته مه گورئ، بلکې تر ځان بنسخته خلکو ته وگورئ،
په دې سره به په خپل ځان د خدای نعمتونه حقير نه ويني.»

الله تعالی د دې دنيا نظام داسې پنځولی دی، چې دلته
همېش د لوړو ژورو بيرغونه رېږي. څوک وړاندې وي او
څوک وروسته. په دې کې مصلحت دا دی، چې په دې سره
د سيالی او رقابت بادونه نه درېږي. د دې رقابتونو له امله
داسې کېږي، چې په ژوند کې پرمختگونه او فعاليتونه مدام

روان وي. په پايله کې يې له هر انسان نه يو څوک وړاندې او يو څوک وروسته وي. بنده ته پکار ده چې همپس تر ځانه ټيټو ته وگوري. د دې پرتلنې يوه گټه به دا وي چې خپل خدای ورکړي نعمتونه به يې ډېر تر سترگو ورځي او په دې ورکړې به د خدای شکرانې په ځای کوي. خو که دی تر ځان پورته خلکو ته وگوري، نو په ده کې به د کينې او په خپل پوست کې د نه ځايېدو مزاج ريښې وکړي.

مثبت مزاج د بنده له ذهني او روحاني ارتقاء سره مرسته کوي. خو منفي مزاج د انسان د ذهني او روحاني ارتقاء مخه ډب کوي. انسان ته بويه چې د نورو په خاطر ځان له ذهني ارتقاء نه بې برخې نه کړي.

۰۳۲- روانه زمانه

په قرآن کریم کې ويل شوي چې زمانه شاهده ده، چې انسان په تاوان کې دی. گواکې انساني ژوند د واورې مانده

دی. هغسې چې واوره شېبه په شېبه ویلېږي او کمېږي، همداسې د انسان ژوند هم هره شېبه کمېږي. د کمېدو دغه بهیر تر هغو روان وي چې یو وخت هغه شېبه راوړسېږي چې د انسان ټول ژوند ختم شوی وي.

ګواکې هره شېبه د انسان د ساعت ستنه د څوړ په لور تاوېږي. که د یو کس لپاره دا ټاکلې وي، چې له زوکړې وروسته به شپېته کاله ژوند کوي، نو ګواکې له زوکړې سره هم مهاله یې سرچپه حساب پیلېږي. یو کال یې چې پوره شي، نو عمر یې نهه پنځوس کاله پاتې کېږي. ورپسې اته پنځوس، بیا اوه پنځوس، بیا شپږ پنځوس، بیا پنځه پنځوس، او په همدې ډول پرلپسې د انسان سرچپه حساب روان وي. دغه سرچپه حساب درول د هېڅ انسان په وس کې هم نه ده. نو په دې حالت کې هر انسان ته بویه چې خپله هره شېبه قیمتي وگڼي په دې چې تللی وخت بېرته نه راگرځي. هغسې چې تللي زمانه بېرته نه راگرځي، په همدې

ډول د ژوند تللي شېبې هم بېرته نه راگرځي.

۰۳۳ - ناهيلي نه

په قرآن کریم کې ویل شوي چې اې د الله ﷻ بندگانو، ناهيلي مه کوئ، په دې چې د خدای رحمت ډېر پراخه دی. انسان چې هرکله ناهیلی کېږي، نو وجه یې دا وي، چې دی یوازې خپلو امکاناتو ته گوري. که د انسان نظر په خدایي امکاناتو وي، نو بیا به هېڅ کله مایوسه نه شي.

انساني امکانات خپل حد لري. خو خدایي امکانات هېڅ حد نه لري. که انسان په دې حقیقت پوه شي، نو هېڅ کله به ناهيلي ونه کړي. ځکه چېرته چې په ښکاره د انسان حد رسېدلی وي، په هماغه ځای کې به ده ته یو بل امکان په گوتو ورشي چې نه کوم حد لري او نه یې پر وړاندې کوم خنډ وي. حقیقت دا دی چې په خدای یقین انسان ته داسې خزانه په لاس ورکوي، چې دی نور هېڅ کله نه مایوسه

کېږي. نور هېڅ کله دا احساس نه ورته درېږي، چې د ده لپاره وړاندې نور هېڅ هم نه دي پاتې. د يوه امکان پای د ده لپاره د يوه بل ستر امکان د پيل ټکی گرځي. د خدای عقیده او مایوسي دواړه خوا په خوا نه شي سره اوسېدلی.

۰۳۴ - غوره اخلاق

د اسلام پیغمبر ﷺ خپلو ځینو ملگرو ته وویل، ایا تاسو ته غوره اخلاق ونه ښییم. ویې ویل، هو! نو نبی کریم ﷺ وفرمایل: «**څوک چې خپلوي نه پالي، تاسې ورسره خپلوي وپالی او څوک چې تاسې محروموي، تاسې یې هغو ته ورکړئ او څوک چې په تاسو ظلم کوي، تاسې ورته ښښه وکړئ.**» دا حدیث په یوه کلمه کې یو طرفه اخلاقیات بللی شو. د دې حدیث مطابق، غوره اخلاق دا نه دي، چې څوک ښه رویه درسره وکړي، تاسو هم ورسره ښه رویه وکړئ. دا مساوي اخلاق دي. او مساوي اخلاق غوره اخلاق نه وي.

غوره اخلاق هغه دي، چې په غوره اصولو بنا شوي وي. چې د نورو خلکو د عمل په غبرگون کې نه وي، بلکې د اصولي برخورد له مخې شوي وي.

غوره اخلاق دا دي، چې انسان د نورو له برخورد نه ځان لوړ کړي او په يو طرفه توگه په ښو اخلاقو وچلېږي. انسان ځان د غبرگون له نفسياتو وژغوري او په هېڅ حال کې هم د مثبتې اخلاقي رويې لمنه پرې نه ږدي. د غوره انسانيت تر ټولو لويه نښه غوره اخلاق دي. او د غوره اخلاقو تر ټولو لويه نښه دا ده، چې د نورو په منفي برخورد سربېره بنده په مثبتې رويه ولاړ وي.

۳۵- بې نفسه انسان

په قرآن کریم کې د غوره شخصيت لپاره د النفس المطمئنه کلمه راغلې ده. النفس المطمئنه ته په نورو ټکو کې له غوتو او عقدو خالي اروا (complex free soul) هم ویلی شو.

يانې هغه انسان چې له هر ډول منفي احساساتو او سطحي جذباتو نه اخوا فکر وکولی شي.

په دنيا کې انسان په راز، راز حالاتو کې اوسېږي. دا حالات په انسان کې ډول ډول جذبات پيدا کوي. مثلا کرکه، بغض، کينه، حسد، سوځېدنه، انتقام، تعصب، خودغرضي، غرور، ځان بنودنه، جاه طلبي، بې اعترافي او داسې نور. څوک چې په دغو ټولو جذباتو پښه کېږدي، النفس المطمئنه بلل کېږي. دا يو شعوري بهير دی. هېڅ څوک په خپل سر النفس المطمئنه نه شي کېدلی. بنده بايد په شعوري ډول خپل ځان وروزي. پرلپسې د خپلې پاكي او تطهير بهير په لار واچوي. په دې ډول دا امکان مومي، چې بنده دې النفس المطمئنه شي.

۰۳۶ - بدی له منځه وړل

په قرآن کریم کې ویل شوي دي چې نېکی، بدی له منځه

ورې. د دې معنا دا ده، چې له تاسې که کومه بدې وشي، نو ورپسې نېکي وکړئ. له دې سره د بدې اغېز له منځه ځي. مثلاً که تاسو يو کس ته بد رد وويل، نو وروسته ورته بڼې خبرې وکړئ. که مو چاته زيان ورساوه، نو وروسته ورته گټه ورسوئ. که مو د چا زړه دردولى وي، نو بښنه ترې وغواړئ. که مو د چا په مقابل کې غاړه نېغه کړې وي، نو اوس د هغه په وړاندې غاړه ټيټه کړئ. که مو له چا سره په بد اخلاقي چلند کړى وي، نو وروسته ورسره په بڼو اخلاقو چلند وکړئ. که مو څوک سپک گڼلى وي، نو وروسته د عزت په سترگه ورته وگورئ. په دې سره به مو بدې له منځه لاړې شي.

۴۰

۰۳۷- گناه څه ده؟

د اسلام پيغمبر وفرمايل: چې گناه هغه ده، چې په زړه کې مو څرېکه ووهي او د کولو په وخت کې دا وېره درسره وي، چې خلک پرې خبر نه شي. دا د گناه داسې نښه ده،

چې هر انسان په ډېرې اسانۍ پرې پوهېدلی شي. هر انسان وجدان لري. وجدان دومره حساس دی، چې د بدۍ په وخت کې سمدستي انسان سکونډي او که انسان د وجدان غږ ته غوږ ونيسي، نو هېڅ کله به گناه ونه کړي. دغه راز کله چې انسان گناه کوي، نو خپله گناه له نورو خلکو پټوي. او هڅه کوي، چې څوک پرې خبر نه شي. په انسان کې چې کله دغه ډول جذبه راپيدا شي، نو پوه دې شي، چې يوه داسې کار ته يې لاس اچولی دی، چې بايد ويې نه کړي.

۰۳۸- د گاونډي حق

د اسلام پيغمبر ﷺ وفرمايل: «په خدای قسم مؤمن نه دی، چې گاونډی يې له ضرر نه په امان کې نه وي.» انسان چې هر چيرته وي، ارومرو د يو بل چا په ملتيا او ملگرتيا کې وي. دا ملگري د انسان گاونډيان وي. د گاونډيانو دا حق دی، چې هېڅ کله ستاسې له لاسه کومه

بدي تجربه نه کړي. په نورو ټکو کې د دې لارښوونې معنا دا ده، چې په دنيا کې هر انسان بايد د «بې ازاره انسان» په حيث ژوند وکړي. بنده بايد ډېر زيات احتياط وکړي، چې د ده له لاسه شاوخوا انسانانو ته کوم تکليف او ضرر ونه رسېږي. د تکليف معيار دا دی، چې نورو ته د گيلې او شکايت فرصت ورنه کړو. که د شاوخوا خلک له تاسې نه په کومه خبره شکايت وکړي، نو د دې معنا دا ده چې نورو ته تکليف رسوي. د نورو د شکايت په سر سمدستي بايد له هغه کار نه لاس واخلي.

۳۹- په کوچنيانو شفقت او د لويانو درناوی

د اسلام پيغمبر وفرمايل: «څوک چې زموږ په کوچنيانو شفقت نه کوي او زموږ د لويانو درناوی نه کوي، هغه زموږ له ډلې څخه نه دی.» دا حديث راښيي، چې نېک اخلاق څه دي او څرنگه په ټولنه کې وده ورکولی شو.

په هره ټولنه کې واړه هم وي او لويان هم. د عمر له پلوه هم او له نورو اړخونو هم. مثلاً په ښوونځي او پوهنتون کې ښوونکی د لويانو په درجه کې دی او زده کوونکی د کوچنيانو حيثيت لري. په دغسې توپيري ټولنه کې په څه ډول په اعتدال سره ژوند وکړو؟ د دې ساده اصول دا دي، چې لويان دې له کوچنيانو سره په رحمت او شفقت چلند کوي او کوچنيان دې له لويانو سره د درناوي او احترام طريقه خپله کړي. په کومه ټولنه کې چې دا دواړه اصول پلي شي، د هغې ټولني هر وگړی به خوشاله وي او هر يو به د بل په اړه د ښو فکرونو څښتن وي.

۰۴۰- په ژمنه درېدل

په قرآن کریم کې ويل شوي چې کله مو ژمنه وکړه، نو پوره يې کړئ، د ژمنو په اړه به د خدای په نزد پوښتنه درنه کېږي. له دې ښکاري چې د ژمني معامله د دوو انسانانو

ترمنخ معامله نه ده. په دې معامله کې خدای هم د دریم لوري په حیث شریک دی.

د ژمنې یا تړون ارزښت دومره ډېر دی، چې انسان ته پکار ده، چې یا خو دې له سره له چاسره ژمنه نه کوي او چې ويې کړي، نو ارومرو دې یې پوره کړي. ژمنه نه کول جرم نه دی. خو له ژمنې وروسته د هغې نه پوره کول یقیناً جرم دی. ان د یوه تړون ماتول دومره ستر جرم دی، چې د ټولو انساني معاهداتو له ماتولو سره برابر دی. په دې چې د تړون د ماتولو هره پېښه تړون ته د درناوي د روایت ماتول دي. تړون ته د احترام په سر د ټولنیز عدالت ټول نظام ولاړ دی. که د معاهدې درناوی له منځه ولاړ شي، نو په ټولنه کې به د عدالت ماحول ورسره ختم شي.

۴۱- د احسان بدله

د اسلام پیغمبر وفرمايل: «کله چې چا نښکڼه درسره

وکره، نو هڅه وکړئ چې بدله يې ورکړئ. او که يې بدله نه شئ ورکولی، نو بيا دعا ورته وکړئ.»

دا د شرافت تقاضا ده، چې کله له انسان سره بل بنده نښکته وکړي، نو د هغه په بدله کې دې دی هم له هغه سره نښکته وکړي. که انسان د خپلو حالاتو له مخې د دې جوگه نه وي چې د هغه بدله ورپوره کړي، نو د هغه د جبران لپاره يو کار کولی شي، او هغه دا چې د خپل محسن په حق کې دې له خدای نه بهترينې دعاگانې وغواړي.

۴۲- د نورو په غم نه خوشالبدل

د اسلام پيغمبر ﷺ وفرمايل: «د خپل ورور په مصيبت مه خوشالبرئ. و دې شي چې خدای په هغه رحم وکړي او هغه مصيبت په تاسې رانازل کړي.» په دې حديث کې خلک له يوې داسې بدۍ راگرځول شوي دي، چې د خپل ځان د تباهي په معنا ده. يو انسان چې په کوم غم اخته شي، نو د

هغه په ليدو بايد ستاسې په زړه کې د خواخوږۍ جذبه راوتوکېږي. پکار ده چې له هغه سره مرسته وکړئ يا لږ تر لږه دعا ورته وکړئ. مگر د نورو په مصيبت خوشالېدا خورا پست کار دی. او د اخلاقي لوبدا بدترينه بڼه ده.

بله دا چې که انسان د نورو په مصيبت خوشاله شي، نو د خدای دا کرڼه ډېره بده اېسي. تر دې چې خدای ترې خفه کېږي او دا پرېکړه کوي، چې له لومړي شخص نه مصيبت لرې کړي او د هغه بل کس په سر يې ورواچوي. دا بې له شکه د انسان د بدمرغۍ تر ټولو بد حالت دی.

۴۳- بڼه گمان ساتل

د اسلام پيغمبر ﷺ وفرمايل: «حسن ظن هم يو ډول عبادت دی.» دا حديث راته نښي، چې د يو چا په اړه بڼه گمان لرل دومره لوی عمل دی، چې له عبادت سره برابر دی.

د بل کس په باره کې ښه گمان ساتل مشکل کار دی. بنده چې د خلکو په منځ کې اوسي، نو بيا بيا ځلې داسې خبرې منځته راځي، چې بدگماني ته لاره جوړوي. چې له امله يې د بنده په ذهن کې د بل کس ناوړه تصوير جوړېږي. په داسې حالت کې خوش گماني ساتل اسانه خبره نه ده. يوازې هماغه انسان د نورو په هکله ښه گمان لرلی شي، چې په بدگماني سربېره په خوش گماني درېدل يې زده وي. په چا کې چې دغسې بلنظرفي وي، هغه که د چا په باره کې بدې خبرې هم واورې، بيا هم داسې نه کوي، چې د هغه په خلاف د بدگمانۍ پېټې په اوږو بار کړي.

۰۴۴- احسان منل

د اسلام پيغمبر وفرمايل: «چا چې د بنده شکر ونه کړ، د خدای شکر به هم ونه کړي.» شکر په اصل کې د احسان منل دي. که په انسان کې دا نفسيات وي، نو اظهار به يې د

انسانانو په وړاندې هم کېږي او د خدای په وړاندې هم. دا ناشونې ده، چې انسان دې له یوه پلوه ناشکره وي او له بل پلوه دې شکر ایستونکی وي.

د یو چا د احسان اعتراف کول ډېر لوړ انساني صفت دی. شکر د همدې اعتراف نوم دی. په انسان باندې تر ټولو لوی احسان د خدای دی. د همدې لپاره انسان باید تر ټولو ډېر د خدای شکر په ځای کړي. د دې شکر نښه دا ده، چې انسان په ورځني ژوند کې د خپل ځان په څېر د انسانانو احسانونه ومني. یو انسان چې د دغه اعتراف تومنه نه لري، نو دا د دې نښه ده، چې هغه د خدای د احسان په برخه کې هم شکر نه کوي. له یوه پلوه شکر او له بل پلوه ناشکري دواړه په یوه زړه کې نه شي یو ځای کېدلی. په انسان کې به یا د دواړو لپاره شکر وي او یا به د دواړو لپاره نه وي.

۰۴۵- له تېروتنې وروسته پښېماني

د اسلام پيغمبر ﷺ وفرمايل: «هر انسان خطاكار دى او غوره خطاكار هغه دى، چې له تېروتنې وروسته پښېمانه وي.» له دې ښكاري چې اصلي تېروتنه تېروتنه كول نه دي، بلكې اصلي غلطې د خپلې غلطې نه منل دي.

دا دنيا د امتحان دنيا ده. دلته انسان په داسې حالاتو كې ژوند كوي چې بيا بيا خپلې د غلطې امكان زموږ پښه وهي. د همدې لپاره د انسان اصلي نښه دا نه ده چې هېڅ كله تېروتنه ونه كړي، بلكې په خپله غلطې باندې بايد ټينگار ونه كړي. له غلطې وروسته سمدستي بايد د ده وجدان رايبیدار شي، د خپلې غلطې په سر سخته پښېماني ورته ودرېږي او غلطې كول ورته د دې وسيله شي، چې له ځان سره د احتساب جذبه يې راوينه شي.

۰۴۶- د وجدان غږ

له نبي کریم ﷺ نه یوه صحابي د نېکي او بدې په اړه وپوښتل. نبي کریم ﷺ ځواب ورکړ، چې له خپل زړه نه فتوا وغواړه، يانې له خپل زړه نه په دې مسئله ځان پوه کړه. نېکي هغه ده چې ستا زړه پرې مطمئن وي او بدې هغه ده چې ستا په زړه کې څرېکه وکړي. په انسان کې له پيداينست سره يو حس پيدا کېږي. دا د انسان وجدان دی. وجدان يو ډول د حقايقو محکمه ده. وجدان سمدستي انسان پوهوي، چې حق او ناحق څه شی دی. کومه رويه درسته ده او کومه رويه نادرسته. که انسان فقط همدومره وکړي چې د خپل وجدان غږ ته غوږ کېږدي، نو همدا يې هم د لارښوونې لپاره بسندويه ده.

وجدان تل خپله دنده ترسره کوي. په هره موقع کې راته وايي چې څه سم دي او څه ناسم دي. که انسان له غفلت نه کار وانه خلي نو د ده وجدان د دې لپاره کافي دی، چې د

رښتينولۍ په لاره يې روان کړي.

۴۷- امانتونه سم وسپاری

د قرآن کریم په احکامو کې یو حکم دا هم دی چې اې خلکو، امانتونه د هغوی خاوندانو ته وسپاری. دا قرآني حکم ډېر جامع حکم دی او په ټول ژوند پورې تعلق نیسي.

د امانت یوه بڼه دا هم ده، چې د یو چا مال د امانت په توګه له تاسې سره ایښی وي، نو تر خپل څښتن پورې د هغه امانت سم او روغ رسول فرض دي. په همدې ډول د یوه ښوونیز مرکز استاد هم امین دی او زده کوونکي یې امانت دي. ښوونکي ته پکار ده چې خپل مسؤلیت وپېژني او هغه انساني نسلونه چې ده ته د امانت په توګه سپارل شوي دي، د هغوی د حقونو په برخه کې هېڅ کمی ونه کړي. په همدې توګه یو څوک چې د هېواد واکمن شي، نو ټول هېواد د امانت په توګه لاسته ورځي او دی یې د امین په مقام کې وي. په

داسې حالت کې په واکمن فرض دي چې هغه هيلې پوره کړي، چې له مخې يې ده ته دا امانت سپارل شوی دی.

۰۴۸ - سوله ييز کلچر

د اسلام يوه لارښوونه دا ده، چې دوه کسان له يو بل سره مخامخ شي، نو يو بل ته دې السلام عليكم ووايي. يانې په تاسو دې سلامتيا وي، په تاسو دې سلامتيا وي. اسلام په اصل کې سوله ييز کلچر دی او السلام عليكم ويل د دې سوله ييز کلچر سمبول.

د اسلام لارښوونه دا ده، چې د بنده په زړه کې دې د بل بنده لپاره د رحمت او شفقت جذبات په څپو وي. هر انسان دې د بل انسان لپاره د سوله ييز ژوند ارمانجن وي. هر انسان دې کوشش کوي، چې ټولنه يې د امن او سلامتيا ټولنه شي. دا د اسلام اساسي لارښوونه ده. حقيقت دا دی، چې د اسلام ټولې لارښوونې په سيده يا ناسيده بڼه د سولې

په اصول ولاړې دي په دې چې له سولې پرته د رغونې يو کار هم امکان نه لري. چېرته چې سوله نه وي، پرمختگ به هم نه وي. سوله د يوې ټولنې د پرمختگ لپاره همدومره اړينه ده، څومره چې اوبه د ځمکې د ابادۍ لپاره.

۴۹- سوله بيز ذهنيت

د اسلام پيغمبر ﷺ وفرمايل: «تاسو له دښمن سره د جگړې ارزو مه کوئ، بلکې له الله نه خير او عافيت وغواړئ.» په دې حديث کې د ژوند يو اساسي اصول په گوته شوی دی. د دې اصول ارزښت د فرد لپاره هم دی او د قوم لپاره هم. يو انسان چې په ټولنيز ژوند کې اوسي، نو له نورو سره يې اختلافات هم راپيدا کېږي، تر دې چې خبره تر دښمنيو هم رسېږي. خو دا درسته طريقه نه ده، چې يو انسان مو دښمن تر نظر درشي، نو له هغه سره جگړې ته متې ونغاړئ. د دې په ځای سمه طريقه دا ده چې له دښمن

سره هم د بنكر وهلو طريقه غوره نه كړو، بلكې د سولې د اصولو له مخې له هغه سره د جوړجاړي هلې ځلې وكړو.

سوله بيزه طريقه په هر حال كې د عمل وړ ده. يوازې بايد دومره وكړو، چې د دښمنۍ له پيدا كېدو وروسته د منفي نفسياتو بنسكار نه شو.

۵۰- سوله بيزه بنباري

د اسلام پيغمبر ﷺ وفرمايل: «مسلمان هغه دی چې له لاس او ژبې نه يې نور خلك خوندي وي.»

د دې معنا دا ده، چې د خدای رښتونی بنده هغه دی، چې په ټولنه کې په نه تشدد ژوند وکړي. نه يې نورو ته له ژبې نه ضرر ورسېږي او نه يې له لاس نه څوک ځور تجربه کړي. دا د انسانيت ټيټ معيار دی. د انسانيت لوړه درجه دا ده، چې بنځه او نر په ټولنه کې داسې ژوند وکړي، چې نورو ته يې

گټه ورسپري. او که څوک نورو ته گټه نه شي رسولی، نو لږ تر لږه دې دومره وکړي، چې په خپله ټولنه کې دې بې ازاره انسان پاتې شي او نور خلک دې له خپل ازار نه وژغوري.

يو انسان چې له خپلې ژبې او لاس نه نورو ته زیان رسوي، نو خپل انسانیت له لاسه ورکوي او د انسانیت له درجې نه د حیوانیت درجې ته راغورځي. د انسانیت رښتینی معیار دا دی، چې بنده دومره حساس وي، چې د نورو لپاره ازارې کېدل اصلاً ورته د زغملو وړ نه وي.

يو انسان چې په دې مسئله کې حساس وي، هغه نورو ته په زیان رسولو خوښي نه کوي بلکې دا فکر ورسره پیدا کېږي چې ځان مې د انسانیت له درجې نه غورځولی دی. او که کله د ده له لاسه چاته زیان ورسپري، نو سمدستي پرې خجالته کېږي او د زیان د جبرانولو کوشش کوي. او تر هغه وخته سکون نه مومي، چې له خپل ورور نه یې بښنه نه وي غوښتي او یا یې خپله تېروتنه نه وي جبران کړې.

۵۱- له زيانه خان وژغورئ

د اسلام پيغمبر ﷺ وفرمايل: «په اسلام کې نه زيان اخیستل شته او نه زيان رسول.» دا حديث يو مهم اجتماعي اصول راته بيانوي. د دې اصول تعلق په نر پورې هم دی او په ښځې پورې هم، په فرد پورې هم دی او ډلې پورې هم، دا اصول د ملي ژوند لپاره هم دی او د بين المللي ژوند لپاره هم.

په اوسنۍ دنيا کې هر انسان په بېلا بېلو حالاتو کې ژوند تېرولو ته اړ کېږي، کله په موافقو حالاتو کې او کله په مخالفو حالاتو کې، کله د ښادۍ په حالاتو کې او کله د غم په حالاتو کې. په داسې حالت کې نر او ښځه په څه ډول په دې دنيا کې ژوند وکړي، د هغه لپاره دا حديث يو هراړخيز اصول دی. يانې دا چې هر انسان دې داسې بې ازاره ژوند وکړي چې له يوې خوا د ده له لاسه چاته هېڅ تکليف ونه رسېږي او له بلې خوا دې دومره ځيرک وي، چې بل څوک هم دا فرصت ونه مومي، چې ده ته زيان ورسوي.

۰۵۲- ډبر لوی خواک

د اسلام پیغمبر ﷺ وفرمايل: «خدای په نرمي هغه څه ورکوي چې په سختي يې نه ورکوي.» په دې تورو کې د فطرت يو قانون بيان شوی دی. هغه دا چې د دې دنيا خالق دا دنيا داسې پنځولې ده، چې دلته په نرمي او نه تشدد کارونه سمېږي او په سختي او تشدد کارونه وړانېږي. نرمي او نه تشدد گټوره پایله ورکوي او د سختي او تشدد لاره بې پایلې پاتې کېږي.

۵۷

د سختي او تشدد لاره د براس ويستلو لپاره خو کار ورکولی شي مگر د يوه رغښ هدف په ترلاسي کې گټه نه شي رسولی. د رغونې او پرمختگ کارونه يو داسې روش غواړي، چې له پيل وروسته مسلسل دوام وکړي. د پايداره عمل دا ځانگړنه يوازې د نه تشدد په تگلاره کې موندل کېږي.

۰۵۳- سوله بهتره ده

په قرآن کریم کې خلکو ته خطاب شوی دی، چې سوله بهتره ده. د دې معنا دا ده چې کله یوه شخړه پېښه شي، نو غوره دا ده، چې خلک د نښتې لاره خپله نه کړي بلکې د جوړجاړي لاره دې ونيسي. په ژوند کې بیا بیا خلې داسې پېښېږي، چې د دوو کسانو ترمنځ په یوه خبره شخړه پېښېږي، په دې حالت کې د خلکو په مخکې دوه ممکنه لارې پرتې وي. یوه دا چې د نښتې او تشدد له لارې د ستونزې د حل کوششونه وکړي او بله دا چې د سوله ییزو خبرو اترو او مکالمې له لارې په خپلو کې جوړجاړی وکړي او شخړه په خپله ابتدایي مرحله کې شنډه کړي.

دا حقیقت دی چې یوازې د جوړجاړي لاره د دواړو خواوو لپاره ګټوره لاره ده. د نښتې طریقه تل سرچپه پایله زېږوي. خپل منځي کرکه ورسره زیاتېږي. او تر کومه چې د اصلي ستونزې خبره ده، هغه هم نه حلېږي. که خلک دې مسئلې

ته د نتيجې له کړکيو وگوري، نو هېڅ کله به د مخامختيا
روش غوره نه کړي، په دې چې د مخامختيا مسير انسان له
تباهي پرته بل هېڅ ځای ته هم نه رسوي.

۵۴- ټولنيز خدمت

په قرآن کریم کې ويل شوي چې د خدای رښتيني بندگان
هغه دي، چې په مالونو کې يې د سوالگرو او محرومو خلکو
حق معلوم وي. له سوالگر نه مراد هغه څوک دی چې په
خوله يو څه وغواړي او له محروم نه مراد هغه سړی دی چې
په خوله خو يې نه غواړي مگر بې وسي او بې کسي يې په
لويه خوله چينې وهي.

د خدای رښتيني بندگان تر هغو پورې خپله گټه د ځان لپاره
دُرسته نه گڼي چې د سايل او محروم برخه يې نه وي ترې
ورکړې. دا لارښوونه له هر انسان نه د ټولني خدمتگار جوړوي.
له کومې ټولنې چې دی د ځان لپاره يو څه اخلي، نو دا هم په

حٰن فرض گڻي چي بڙته يي هغي ٽولني ته هم وركري.

له سايل نه مراد عام اڙمن وگري دي. له محروم نه په خانگري توگه هغه خلك مراد دي، چي له يوه علتته معذور او يا معيوب شوي وي. د معذورو خلكو خدمت كول د اسلام په نزد مازي ٽولنيز خدمت نه دي. بلڪي حٰن د خدائي د ابدي رحمتونو مستحق گرځول دي.

۵۵- ٽول انسانان يو دي

د اسلام پيغمبر ﷺ وفرمايل: «ٽول انسانان د ادم اولاده دي او واورئ چي ادم له خاورې پيدا شوي و.» په دې حديث كي دا حقيقت اعلان شوي دي چي ٽول انسانان برابر دي. په دوي كي حيني ظاهري فرقونه به وي، خو د حقيقت له پلوه له يو بل سره هبڅ فرق نه لري.

دا حديث د ٽولو انساني اړيکو يو مهم اصول رازده کوي.

او هغه د مساواتو اصول دی. ټول انسانان چې له یوې مادې خلق شوي دي او ټول د یوه نر او ښځې اولاده دي، نو په دوی کې هر ډول فرق او امتیاز پخپله په اوبو لاهو کېږي. د دې اصول مطابق، ټول سړي د یو بل د وینې وروڼه (blood brother) دي. او ټولې ښځې د یو بل لپاره د وینې خویندې (blood sisters) دي. دا اصول د انسان او انسان ترمنځ د توپیر او امتیاز ټول بنیادونه ښکاري.

۵۶- د مشورې ارزښت

په قرآن کریم کې په مشورې ډېر تاکید شوی دی. د نبی کریم ﷺ په هکله په روایتونو کې راځي چې ده مبارک به همپس په چارو کې له خلکو سره مشوره کوله. مشوره څه ده؟ مشوره دا ده، چې په پېښه شوې مسئله کې د هر کس رایه وغوښتل شي. په دې سره د هر انسان پوهه او تجربه مخې ته راځي او دا ممکن کېږي چې په ډېر بهتر انداز د

ستونزې د هوارولو لارې چارې وسنجول شي او په ډېر ښه پلان سره کار پيل شي. له مشورې پرته چې کوم کار ترسره کېږي، هغه به د يوه کس په فکر بنا وي او له مشورې وروسته چې کوم کار کېږي، په هغه کې د گڼو خلکو فکرونه راټول وي.

مشوره په اصل کې د ټولنيز فکر بل نوم دی. په فردي سوچ او اجتماعي سوچ کې چې کوم فرق وي، هماغه فرق د بامشورې کار او د بې مشورې کار ترمنځ هم دی. له گڼو علتونو داسې کېږي چې د يوه کس ذهن ټولو اړخونو ته نه رسېږي. مشوره د همدې نيمگړتيا جبران دی. د مشورې له لارې دا امکان مومي چې انسان په چارو کې ډېرې سمې رايې ته ورسېږي، له وړاندې نه د تېروتنو د مخنيوي تدبير وکړي. مشوره د بريالي پلان مهمه برخه ده.

۵۷- خبرې بندول نشته

د اسلام پيغمبر ﷺ وفرمايل: «د انسان لپاره روا نه ده چې له خپل ورور سره تر درې ورځو نه ډېر خبرې اترې ونه کړي.» د دې معنا دا ده چې که مو له چا سره شخړه راشي او د خبرو بندولو نوبت راشي، نو ډېر تر ډېره د درې ورځو لپاره يې دا کار جواز لري. له درې ورځو نه زيات خبرې اترې بندول په هېڅ حال کې هم روا نه ده. تر هغه وروسته خبره د انسان ايگو (انا) ته رسېږي. د يو چا لپاره غوسه جواز لرلی شي، خو د انانيت جواز د هيچا لپاره هم نشته. غوسه يوه فطري کمزوري ده چې د لنډ وخت لپاره پارېږي خو انانيت يوه بدې ده. انانيت د سرکشي مسئله ده. همدا وجه ده چې غوسه د بښنې وړ ده خو انانيت او سرکشي نه بښل کېږي. د لنډمهالې غوسې لپاره انسان يو عذر لرلی شي خو انانيت او سرکشي يو داسې جرم دی چې د هغو لپاره هېڅ د منلو وړ عذر نشته.

۰۵۸ - له منلو مخکې پلټنه

په قرآن کریم کې امر شوی دی چې کله د چا په باره کې کوم څه درته وویل شي، نو لومړی تحقیق وکړئ. له دې بسکاري چې له څېړنې پرته یوه خبره منل ډېر نامسوولانه کار دی.

عموما د خلکو طبیعت داسې وي، چې څه یې واورېدل یا یې ولوستل، نو سمدستي یې مني. حال دا چې تجربه رابښي، چې خبر رسوونکی زیاتره وختونه په یوه خبره پوره نه وي پوهېدلی او تر نورو یې رسولې وي. خو له څېړنې وروسته په ډاگه کېږي چې اصلي خبره هم نیمگړې وه او له هغې خبرې نه اخیستل شوې پایله هم نیمگړې وه.

له څېړنې پرته یوه خبره منل په زیاترو حالاتو کې د تاوان سبب کېږي. په دې سره بدگمانۍ ایجادېږي. خلک د یو بل په باره کې غلطې رایې جوړوي. تر دې چې بعضي وختونه

يوه ناسمه خبره د جگړې او فساد لامل گرځي. په داسې حالت کې د مسووليت تقاضا دا ده چې يوه خبره په بشپړه توگه وڅېړو، بې له څېړنې يوه خبره سمه ونه گڼو.

۰۵۹- ټول انسانان وروڼه، وروڼه

د اسلام پيغمبر ﷺ وفرمايل: «اې خدايه، زه شاهدي ورکوم چې ټول انسانان په خپلو کې وروڼه، وروڼه دي.» دا حديث د انساني اړيکو بنياد راته بيانوي. د دې حديث مطابق، د ټولې نړۍ خلک د يوې کورنۍ مانند دي. هر يوه ته پکار ده چې له نورو سره هماغسې چلند وکړي چې په خپله کورنۍ کې يې له خپل ورور سره کوي. دا اصول د نړيوالې ورورۍ اصول دی. دا اصول د خپل او بل وېش له منځه وړي. د دې اصول په خپلولو سره ټول پردې په خپلو بدلېږي. هېڅ څوک د چا لپاره پردی نه وي. دا اصول ټول انساني پښت په يوه داسې مضبوط تار تړي چې تر هغه بل

مضبوط تار نشته.

۶۰- درې حرام شيان

د اسلام پيغمبر ﷺ وفرمايل: «په يوه انسان د بل بنده درې شيان حرام دي، د هغه وينه، د هغه مال او د هغه ابرو.» دا اصول د دوو انسانانو ترمنځ د ازادې حد تعريفوي. هر انسان ازاد دی. خو د ده ازادې هلته ختمېږي، چېرته چې د بل انسان د ځان، مال او ابرو لپاره خطر گرځي.

انسان ته په دې دنيا کې ازادې ورکول شوې ده، په دې چې بې له ازادې پرمختگ نه کېږي. خو دا ازادې نامحدوده نه ده، محدوده ده. يو انسان يوازې تر هماغه وخته ازادې لري چې د بل انسان ځان، مال او ابرو ته نقصان ونه رسوي. په کومه شېبه کې چې انسان په دې درې شيانو کې د نورو لپاره خطر وگرځي، د ده ازادې پای ته رسېږي. او خپله فطري ازادې ترې اخیستل کېږي.

۰۶۱- هر کس مسؤل دی

د اسلام پیغمبر ﷺ وفرمايل: «واورئ، له تاسو هر يو شپون دی، او له هر يوه نه به د هغه د رمې په اړه پوښتنه کېږي.» په دې حديث کې د شپون او رمې د مثال په مرسته د ژوند يو حقيقت روښانه شوی دی. هغسې چې شپون خپله رمه لري، همداسې هر انسان د خپلو حالاتو له مخې يوه رمه لري. او په هر شخص فرض دی، چې د خپلې رمې د ساتنې مسؤليت سرته ورسوي.

مثلاً د کورنۍ د مشر لپاره د هغه کورنۍ رمه ده. په ده فرض دی، چې د خپلې کورنۍ اړوند خپل مسؤليتونه په ځای کړي. همداسې په ښوونځي يا پوهنتون کې يو استاد د خپلو زده کوونکو مسؤل دی. په ده فرض دی، چې د خپلو زده کوونکو په حق کې خپل ښوونيز مسؤليت په بشپړه توگه سرته ورسوي. دغه راز يو رهبر د خپلو پيروانو مسؤل دی. په ده فرض دی، چې کوم خلک د ده ملگرتيا کوي، په پوره معنا د

هنوی خیرخواهي وکړي. همداسې د یوې ادارې مشر د
هنې ادارې اړوند خلکو په حق کې مسؤل دی. په ده فرض
دی، چې په ادارې پورې د مربوطو خلکو په هکله خپل
مسؤلیتونه ادا کړي.

۶۲- له هر یوه سره مرسته

د اسلام پیغمبر ﷺ وفرمایيل: «له خپل ورور سره مرسته
وکړئ، که ظالم وي یا مظلوم. خلکو وپوښتل چې د مظلوم
په مرسته خو پوهېږو، خو له ظالم سره څرنگه مرسته وکړو؟
نبي کریم ﷺ وفرمایيل: ظالم له خپل ظلم نه راوگرځوئ.»
اسلام په هر انسان کې دا روحیه روزل غواړي، چې بنده باید
د بل انسان خیر غوښتونکی وي. د همدې خیر غوښتنې
عملي بڼه مرسته ده. د مظلوم مرسته دا ده، چې له ظلم نه
بې وژغورو. د ظالم مرسته دا ده، چې له ظلم نه یې
راوگرځوو. له ظلم نه یې د راگرځولو معنا دا نه ده چې له هغه

سره نښتو ته ملا وتړو. د ظالم واقعي مرسته دا ده، چې د اصلاح لپاره دعا ورته وشي، له خیرخواهی ډک نصیحتونه ورته وشي. داسې حالات ورته مساعد شي، چې ظالم کس ته د خپلې تېروتنې احساس ودرېږي او د ظلم پرېښودو ته راضي شي. د ظالم مرسته له ظالم نه نفرت کول نه دي بلکې له ظالم سره خیرخواهي کول دي. په نفرت سره ظلم زیاتېږي او خیرخواهي د ظلم رېښې وروچوي.

۰۶۳ - نرمه رویه

د اسلام پیغمبر خپل ملگري په یوه سفر استول نو د نصیحت په ژبه یې ورته وویل چې له خلکو سره په نرمي چلند وکړئ ځکه چې تاسې اساني کوونکي لېږل شوي یاستئ، سختي کوونکي نه یاستئ لېږل شوي. دا حدیث د هرې څانگې په خلکو پورې تعلق نیسي. په دې حدیث کې د هر چا لپاره نصیحت شته. مثلاً یو افسر به له خپلو ماتحتو

سره د همدې اصول له مخې چلند کوي. يو استاد به له خپلو زده کوونکو سره همدا معامله کوي. يو مدير به د خپل شرکت له کارمندانو سره په همدې ډول برخورد کوي، او داسې نور.

هر انسان ته بويه چې دا نصيحت په پام کې ونيسي. او دا فکر ورسره وي، چې دی چې هر چپرته دی، هغه ځای ته د خدای له لوري لېږل شوی دی. دی به خلک په ستونزو کې نه اچوي، بلکې د اسانۍ لارې به ورته لټوي.

۶۴- د رحم فورمول

د اسلام پیغمبر وفرمايل: «تاسې د ځمکې په اوسېدونکو رحم وکړئ، د اسمانانو خاوند به په تاسو رحم وکړي.» دا يو ساده اصول دی، چې په هر نارينه او ښځينه کې د خير د کار داسې جذبه راپاروي چې هېڅ کله پای نه مومي.

هر انسان د خدای مرستې ته محتاج دی. هره ښځه او

هر نر اړتيا لري، چې د ژوند په بېلا بېلو پړاوونو کې د خدای له مرستې برخمن وي. په دې دنيا کې هېڅ څوک هم د خدای له مرستې پرته نه شي کاميابدلی.

د دې لپاره چې ځان د خدايي مرستې مستحق وگرځوو، تر ټولو اسانه لاره يې دا ده، چې انسان چې د خپل ځان لپاره له خدای نه څه غواړي، هماغه څه دی نورو خلکو ته هم ورکړي. دی غواړي، چې خدای ورسره مرسته وکړي، نو ده ته هم پکار ده، چې له نورو سره مرسته وکړي. دی غواړي، چې خدای ورسره د نرمي چلند وکړي، نو دی دې هم له نورو سره په نرمي چلند کوي. دی غواړي، چې خدای يې له تېروتنو او لغزشونو ورتېر شي، نو ده ته هم بويه چې د نورو له تېروتنو ورتېر شي.

له انسان سره د نرمي او شفقت چلند گواکې عملي دعا ده او د عمل په ژبه کې دا ويل دي، چې خدايه! ما ستا له بندگانو سره د نرمي او شفقت معامله وکړه، نو اوس ته هم له

ماسره د نرمي او شفقت معامله وکړه.

۶۵- خپلمنځي درناوی

په قرآن کریم کې د پیغمبر علیه السلام په ژبه ویل شوي دي چې اې خلکو، ستاسې لپاره ستاسې دین او زما لپاره زما دین. دا آیت راته ښيي، چې په یوه ټولنه کې چې د گڼو مذاهبو خلکو ژوند کوي، نو د هغو ترمخ معتدل ماحول څرنگه جوړ کړو. د دې ساده فورمول دا دی چې د یوه پیروي وکړئ او نورو ټولو ته درناوی وکړئ:

Follow one and respect all.

په مشترکو مذهبي ټولنو کې د سوله ییزې فضا لپاره همدا یوازنی اصول دی. دا دنیا د اختلاف دنیا ده. په دې دنیا کې د اختلافاتو ختمېدل امکان نه لري. په داسې حالت کې د عمل وړ فورمول همدا یو دی او هغه زغم او تحمل دی.

يانې هر يوه ته دا حق ورکول چې د خپلې خوښې مطابق مذهب يا کلچر ورخپل کړي.

د اختلاف په موضوع باندې له يو بل سره سوله ييز دپالوگ کولی شو، خو د اختلاف د ختمولو کوششونه لا زيات اختلافات زېږوي، له دې پرته هېڅ هم نه کوي.

۰۶۶- مذهبي درناوی

د پيغمبر ﷺ په زمانه کې په مدينه کې حُينې يهودي قبيلې اوسېدې. يوه ورځ د اسلام پيغمبر وليدل چې په لاره باندې يوه جنازه روانه ده. د اسلام پيغمبر په دې وخت کې ناست و. د جنازې په ليدو پيغمبر ﷺ سمدستي له درناوي ورته ودرېده. يوه صحابي وويل، اې د خدای رسوله! دا خو د يوه يهودي جنازه وه. نبي کریم ﷺ وفرمايل، ولې هغه انسان نه دی؟

دا حديث راته ښيي، چې انسان په هر حال کې د درناوي

وړ دى، هغه كه زموږ د خپل مذهب وي او كه د بل مذهب،
زموږ د قوم وي او يا د بل قوم. په هېڅ پلمه هم د انسان
د رناوى له منځه نه شي تللى. حقيقت دا دى چې هر انسان
هماغه يوه خداى پيدا كړى دى. له دې امله ټول انسانان په
يو ډول د درناوي وړ دي.

٦٧- په دښمن كې ملگرى

په قرآن كريم كې ويل شوي چې كه كوم څوك خپل
دښمن درته واوسي نو په غبرگون كې تاسې هم دښمني مه
ورسره كوي بلكې ښه رويه ورسره كوي. د دې يو طرفه
برخورد پايله به دا وي چې دښمن به مو هم ملگرى شي. د
اسلام دا لارښوونه راته ښيي چې دښمني ابدې شى نه دى.
حقيقت دا دى، چې په هر دښمن انسان كې يو ملگرى
انسان پټ وي. د خپلې يو طرفه رويې له لارې دا احتمال په
حقيقت بدل كړئ، خپل دښمن په خپل ملگرى بدل كړئ.

په غبرگون کې ښکلې رويه د انسان وجدان راوښوي او د چا چې وجدان بيداره وي، هغه بل هېڅ روش هم نه شي زغملی مگر دا چې له دښمني لاس واخلي او ستاسې ملگری شي.

۰۶۸- له نرمي نه بې برخې

د اسلام پيغمبر ﷺ وفرمايل: «څوک چې له نرمي بې برخې و، هغه له هرې ښېگنې بې برخې دی.» دا حديث يو هر اړخيز اصول راته ښيي او هغه په خبرو اترو او اړيکو کې نرمي ده.

هغه انسان چې د نرمي طريقه خپله کړي، هغه به په هره مسئله کې او همېش بريالی وي، ځکه هېڅ څوک له دا ډول يوه سړي سره دښمني نه کوي. خو څوک چې په چارو کې له نورو سره نرمي نه کوي، د هغه به کار له وړاندو سره ملگری وي، په دې چې هر سړی به له ده نه سر ټکوي. د مخالفينو او دښمنانو په منځ کې به راگير وي. او د کور دننه او له کور

نه بيرون دواړو ځايونو کې به له هسې مسايلو سره لاس او گربوان وي.

۶۹- د ساده گي اهميت

د اسلام پيغمبر ﷺ وفرمايل: «ساده گي د ايمان برخه ده.» ساده گي د ايمان برخه گڼل د ساده گي ډېر لوړ اهميت څرگندوي. ساده گي د باهدفه انسان تگلاره ده. باهدفه انسان د تجمل او عشرت بار په اوږو نه شي وړلی چې په سهولتونو او عياشيو کې دې يې سر ډوب وي او د خپل وخت او انرژي يوه برخه په همدې لارو کې ولگوي. د ساده گي معنا ده، خپلې اړتياوې يوازې تر لازمي شيانو پورې محدود ساتل، خپل ځان له نا اړينو شيانو سره نه عادت کول، خپل ځان د آرامتيا له شيانو لرې ساتل. ساده گي په اصل کې ډېر غوره تدبير دی. ساده گي دا ممکنوي، چې انسان خپل ژوند په بشپړه توگه د خپل هدف لپاره وکاروي او د ژوند هېڅ برخه

يې هم له هدف پرته په بل شي کې برباده نه شي.

د انسان د پرمختگ لپاره تر ټولو مهم شي دا دی چې د تفکر بهير (thinking process) يې له خنډ او خنډ پرته جريان ولري. ساده گي په دې ذهني بهير کې ډېر لوی مرستندوی دی. ساده گي د انسان ذهن ته له نورو ټولو شيانو فراغت وربښي.

۰۷۰- د پاکوالي ارزښت

د اسلام پيغمبر ﷺ وفرمايل: «پاکوالی د ايمان برخه ده.» له دې حديث نه معلومېږي چې پاک اوسېدل او خپلو چاپېريال پاک ساتل په اسلام کې څومره ډېر ارزښت لري.

اسلام د خپل حقيقت په اعتبار سره دا دی چې د بنده زړه او روح صفا شي. له ککړو فکرونو لاس واخلي او له پاکو فکرونو سره واوسي. خپل دروني وجود همداسې په ښو

فكرونو سپېڅلی کړي لکه انسان چې په اوبو سره خپل بدن صفا کوي.

بنده چې خپل درون صفا کړي، نو په طبيعي ډول به غواړي چې بيرون يې هم صفا سوتره وي. دی به په خپل بدن او جامو هم ځانگړی پام ساتي. د خپل کور او خپل ماحول د صفا ساتلو هڅې به کوي. او پاکوالی به د داسې انسان د مزاج تليپاتې برخه وگرځي.

۰۷۱- د منځ لاره

د اسلام پيغمبر ﷺ وفرمايل: «**خير الامور اوسطها**» يانې تر ټولو غوره طريقه د منځ طريقه ده. دا لارښوونه په نورو ټکو کې داسې بيانولی شو چې تر ټولو غوره لاره د منځ لاره ده.

په دنيا کې انسان د گڼ شمېر خلکو په منځ کې ژوند تېروي. په دې حالت کې بهتره طريقه هغه ده چې انسان له

کوم خنډ پرته خپله لاره ووهي او له چا سره يې نښته ونه شي. همدې لارې ته د منځ لاره ويل کېږي. د منځ لاره همېش د اعتدال لاره وي. د اعتدال لاره همېش عملي لاره وي. په دې لاره کې انسان له کوم خطر پرته وړاندې تللی شي. د اعتدال په لاره کې د داسې لوی تاوان اندېښنه نه وي چې د انسان ټول پلان دې وشړېږي او بلاخره د مايوسي او ناهيلي په ټغر پښې وغځوي.

۰۷۲- په عاجزي کې بلندي

د اسلام پيغمبر ﷺ وفرمايل: «چا چې عاجزي وکړه، رب به بلندي ور په برخه کړي.» دا د خدای ټاکلی قانون دی. د دې قانون مطابق، د عاجزي روش د انسان لپاره د پرمختگ لارې پرانيزي. خو د غرور روش انسان د پستی په خوا بيايي. په عاجزي کې دوه اړخيزه گټه ده. عاجزي کوونکی دا گټه کوي چې په زړه کې يې روحانيت راويښېږي، اعلى انساني صفات

په کې راتوکېږي. د خدای فیضانونه وررسېږي. د حقیقت پسندی مزاج یې شخصیت ته لاره کوي. او دا وړتیا مومي چې شیانو ته په بې پرې انداز وگوري.

له چا سره چې په عاجزي برخورد وشي، هغه د خپل وجدان د اواز له مخې د عاجزي کوونکي د عظمت منلو ته مجبورېږي. د هغه په مقابل کې د سرکښۍ جذبه له لاسه ورکوي او مجبورېږي چې د عاجزي کوونکي اخلاقي برتري ومني او د ځان په مقابل کې هغه ته ډېره لوړه انساني درجه ورکړي.

عاجزي صرف یوه تگلاره ده. په دې کار کې په انسان باندې کوم لگښت نه راځي. په عاجزي باندې بنده کوم څه له لاسه نه ورکوي. خو د هېڅ په نه ورکولو سره هم بنده هر څه لاسته راوړي. که د عاجزي په خلاف روش دروغجنه لويي وي، نو د عاجزي مطابق روش رښتیني انسانیت دی.

۰۷۳- بي خايه لگبنت نه

په قرآن کریم کې اسراف (بې خايه لگبنت) منع شوی دی. يانې له واقعي اړتياوو پرته لگبنتونه كول. د اسلام پيغمبر ﷺ وفرمايل: «ان من السرف ان تأكل كل ما اشتهيت» يانې دا هم اسراف دی چې هر هغه څه وخورې چې ستا زړه يې غواړي.

که انسان خپله گټه په واقعي اړتياوو ولگوي، نو دا يې روا حق دی. خو که د خپل خواهش او خوند له مخې لگبنتونه وکړي، نو هېڅ څوک هم د دې حق نه لري. که خدای چاته ډېر مال ورکړی وي، نو دا يې په دې خاطر نه دی ورکړی، چې يوازې يې په خپل ځان مصرف کړي. مال د خدای امانت دی او انسان ته پکار ده چې په هماغو ځايونو کې يې ولگوي چې خدای ورته ټاکلي دي. کوم بنده چې داسې ونه کړي، نو گواکې د خدای په امانت کې يې ځان پوره نه دی ثابت کړی.

۰۷۴ - اجتماعي برکت

د اسلام پیغمبر ﷺ وفرمايل: «د یوه سړي خوراک د دوو کسانو لپاره بس دی او د دوو خوراک د درې کسانو لپاره بس دی.» په دې حدیث کې د گډې اوسېدا او په اجتماعي ډول د کار کولو برکت ښودل شوی دی.

په دې حدیث کې د خوړو مثال سمبولیکه بڼه لري. حقیقت دا دی چې دا حدیث د ژوند په ټولو چارو پورې تعلق نیسي. که خلک له یو بل سره په گډه کار وکړي او په گډه راشه درشه وکړي، نو کم خلک به هم ډېر لوی، لوی کارونه وکړي. په کمه پانگه کې به هم ډېرو خلکو ته گټه ورسېږي. له کمو وسایلو نه به هم د ډېرې گټې ترلاسی ممکن شي. که هر انسان جلا جلا لگیا وي، نو په ډېره وړه دایره کې به یوازې خپل ځان ته گټه ورسوي. خو که همدا کسان یو بل په خپل کار کې ورگډ کړي، نو په مجموعي توگه به ټولو ته له یو بل نه گټه رسېږي.

۰۷۵- د انصاف تقاضا

د اسلام پيغمبر ﷺ يو ځل په مدينه کې له چانه پور واخيسته. يوه ورځ هغه سړی په خپل پور پسې راغی او د پور د ترلاسي لپاره يې ډېره سخته ژبه وکاروله. د اسلام د پيغمبر ملگرو غوښتل چې سړي ته د خپلې بې ادبي جزا ورکړي. خو پيغمبر عليه السلام له دې کاره راوگرځول او ويې ويل،
حقداره د غړېدو لري.

دا له نورو سره د رعايت کولو درس دی. که يو سړی له کومې وجې په غوسه شي يا زشتې خبرې وکړي، نو اورېدونکی دې د رعايت برخورد ورسره وکړي. که يو انسان د بل سړي د زشتو خبرو اورېدو ته تيار نه وي، نو بيا دې له دغسې سړي سره د پور معاملې هم نه کوي. له پور اخيستو وروسته به په هر حال کې پور ورکونکي دا ته حق ورکوو چې هغه چې په هر رنگ خپل احساسات څرگندوي، نو څرگندوي به يې. په دغسې يوه معامله کې بايد پور

اخيستونكي د زغم او تېرېدني لمنه ټينگه كړي. دى داسې نه شي كولى چې پور وركوونكي ته دې د زغم نصيحتونه پيل كړي.

۰۷۶- له حق نه زيات نه اخيستل

د اسلام پيغمبر ﷺ وفرمايل: «كه دوه كسان د ځمكې قضيه ماته راوړي. او په دې دواړو كې يو كس په چالاكي سره خپله قضيه وړاندې كړي او له دې امله ځمكه هغه ته وركول شي، حال دا چې په حقيقت كې ځمكه د هغه نه وي، نو داسې ده لكه د اور ټوټه چې وركول شوې وي.»

له دې ښكاري چې يو څه چې په رښتيا د سړي حق نه وي، نو كه په هغه سودا كې په كوم چل ول له محكمې نه د خپلې خوښې پرېكړه ترلاسه كړي، بيا هم هغه شى د ده نه كېږي. هېڅ عدالتي پرېكړه حقيقت نه شي بدلولى.

حقيقت دا دی چې په يوه شي ناروا ولکه په هر حال کې بده ده. د محکمې پرېکړه يوه ناروا نه شي روا کولی. که د انسان وجدان وايي چې پلانکی شی زما نه دی، نو په دې حالت کې د دې لپاره سمه لاره دا ده چې هغه شی خپل حقدار ته وسپاري، نه دا چې د غلطو تدبيرونو له لارې په ناروا توگه د نورو په شيانو گېډه واچوي. وجدان تر ټولو لويه محکمه ده. تر ټولو لويه پرېکړه هغه ده چې د وجدان له محکمې نه صادره شوې وي.

۰۷۷- د نورو لپاره هم د ځان په څېر

د اسلام پيغمبر ﷺ وفرمايل: «مومن هغه دی چې نورو ته هم هغه څه خوښ کړي چې د ځان لپاره يې خوښوي.» دا د ټولنيزو اخلاق ډېر هر اړخيز اصول دی. هر سړی په دې پوهېږي چې کومه رويه يې خوښه ده او کومه رويه ناخوښه. همداسې دې له نورو سره هم وکړي. له نورو سره دې هم

هماغه رويه وکړي، چې دی يې د ځان لپاره غواړي او له نورو سره دې له هغې رويې ډډه وکړي، چې د ځان لپاره يې نه خوښوي.

د ټولنيزو اخلاقو دا اصول دومره ساده او فطري دی، چې هره ښځه او هر نر پرې پوهېږي. اړتيا يوازې دا ده چې هر انسان په دې برخه کې حساس شي. کوم حساسيت چې دی د ځان لپاره ښيي، هماغه حساسيت دې د نورو په تړاو هم ښکاره کړي. که خلک دا اخلاقي اصول ورتينگ کړي، نو ټوله جامعه به د خير او سولې جامعه وگرځي.

۰۷۸- اقتصادي خپلواکي

د اسلام پيغمبر ﷺ وفرمايل: «خدای چې د يو چا لپاره د روزي يوه وسيله برابره کړه، نو بيا دې پخپله له هغې نه لاس نه اخلي، مگر دا چې له مجبوري نه يې پرېښودو ته اړ شي.» د اسلام د لارښوونې مطابق، رزق په خدای پورې تړلی دی. د

همدې لپاره كله چې انسان ته د رزق يو سبب په لاس ورشي، نو د خدای له شكر سره دې په هماغه سبب پورې كلك پاتې شي. او كه يې له كوم واقعي لامل پرته پرېږدي، نو د خدای له مرستې نه به يې ځان بې برخې كړی وي.

په اقتصادي ژوند كې د بريا راز استقامت دی. په دې حديث كې د استقامت او خپلواكي لارښوونه شوې ده. په اقتصادي ژوند كې بريا همېش د اوږدې مودې لپاره له خواريو وروسته ترلاسه كېږي. انسان ته پكار ده چې د حال په ځای اينده په نظر كې ولري. په دې ډول په بنده كې استقامت پيدا كېږي او ارومرو به د بريا تر سرحده رسېږي. دا حديث ګواکې دا خبره رازده كوي، چې د اقتصادي فعاليتونو لپاره په ځان كې د اينده بيني مزاج وروزی. يوازې د حال په ليدو حوصله له لاسه مه ورکوی.

۰۷۹- رزق د خدای له لوري

په قرآن کریم کې ویل شوي چې د ځمکې په سر چې څومره ساکنین دي، د ټولو روزي د خدای په غاړه ده. د اسلام پیغمبر ﷺ وفرمايل: «خدای چې د سړي او ښځې لپاره کومه روزي لیکلې ده، هغه ترې هېڅ څوک نه شي گرځولی، نه یې څوک کمولی شي، نه یې زیاتولی شي.» دا اعلان هر سړي او ښځې ته د داسې روزي ډاډ ورکوي، چې هېڅ ترورونکی یې نشته. د چا زړه ته چې دا خبره لاره وکړي، نو هغه به دوه گټې وکړي. له یوې خوا به دا باور ترلاسه کړي، چې هر څه چې وررسېږي، هغه به په هر حال کې وررسېږي او د دې عقیدې له مخې به په دې اعتماد سره هلې ځلې کوي، چې زما هڅې اړومرو نتیجه ورکوي. هېڅ څوک هم دومره په زور کې نه دي، چې زما او زما د رزق ترمنځ خنډ جوړ کړي. رزق زما یو داسې حق دی چې پخپله د دې دنیا څښتن زما لپاره لیکلی دی. بیا څوک دی چې دا لیکلی تقدیر

پنگ کړي.

دا عقیده د انسان له زړه نه د مایوسي احساس رږوي. او ان د مسایلو په هجوم کې هم دا خبره کولی شي، چې یو څوک له مانه زما دنده اخیستلی شي، خو هېڅ څوک دومره زورور نه دی، چې زما تقدیر رانه واخلي.

One can take away my job. But no one has the power to take away my destiny.

۰۸۰- قناعت

۸۹

د اسلام پیغمبر ﷺ وفرمایيل: «هغه کس بريالی شو، چې خدای ورته د اړتیا په اندازه روزي ورکړه او ده په دې روزي قناعت وکړ.» له دې ښکاري چې د بریا راز په شتو باندې قناعت کول دي، نه دا چې په نشت پسې د غم په ټغره کېنو. په دنیا کې چې بنده هر کله د سمو اصولو له مخې د گټې وټې هڅه وکړي، نو ارومرو دومره پیسې لاسته راوړي، چې د

خپلو اړتياوو لپاره يې بس شي. که انسان په شتو باندې راضي شي، نو د دې گټه بنده د ذهني سکون په صورت کې ترلاسه کوي. خو سکون همپشه په قناعت کې وي، او د قناعت معنا ده، په شتو باندې خوشاله کېدل.

خو هغه شخص چې شتو ته په کمه سترگه گوري او په نشتو پسې منډې وهي، هغه به هېڅ کله مطمئن نه شي. په دې چې په دنيا کې د شيانو هېڅ حد نشته. انسان چې هر څومره شيان هم ځان ته جمع کړي، بيا به هم ځينې شيان پاتې وي، چې دا حرص به ورکوي، چې زه بايد دا شيان هم لاسته راوړم. په دې سره انسان تل د لا ډېرو په حرص کې سرگردانه وي. او همدغه ډول نارامه ژوند به تېروي، تر دې چې په همدې حال کې يې سترگې پټې شي.

۰۸۱- سوال نه کول

د اسلام پيغمبر وفرمايل: «تاسې له چا سوال مه کوئ. په

دې چې بر لاس تر بښکتنې لاس نه ډېر غوره دی.» دا د غوره انسانیت لارښوونه ده. غوره انسانیت دا دی، چې بنده په خپل ځان تکیه وکړي او له نورو څه ونه وغواړي.

غوښتل ساده خبره نه ده، د اخلاقي لوېدا نښه دی. څوک یې چې له نورو غواړي، ګواکې هغه په اسانه روزي ژوند کول غواړي. داسې انسان به د خیرات غوښتلو بیه دا پرې کوي، چې خپل استعداد ته به رشد ورنه شي کړای. د ده په شخصیت کې پټ ځواکونه به همداسې تر ایرو لاندې پاتې شي. د زیار او زحمت جذبې به یې سره شي. او په هغه کمزوري به اخته شي، چې تن آسانی یې بولي. د ژوند سمه طریقه دا ده، چې انسان په خپل ځان بروسه وکړي. خپل ځان له زیار او خواری سره عادت کړي. په خپلو پښو د درېدو هڅه وکړي. او له ځانه نورو ته ورکوونکی جوړ کړي، نه له نورو اخیستونکی.

۰۸۲- د تجارت لويه برخه

د اسلام پيغمبر ﷺ وفرمايل: «تسعة اعشار الرزق في التجارة» يانې د رزق نوې سلنه برخه په تجارت کې ده. په دې حديث کې د فطرت يو قانون بيان شوی دی. هغه قانون دا دی چې د خدای د تخليقي پلان له مخې، په تجارت کې د رزق تر ټولو لويه برخه ايسنودل شوې ده.

دا حديث د هر انسان لپاره د اميد خزانه ده. که انسان ته دنده ورپيدا نه شي يا په ميراث کې خپل حقونه ور ونه رسېږي او يا له نورو لارو د گټې وټې هيله ورسره نه وي، نو پکار ده چې تجارت پيل کړي. د تجارت له لارې به دی دومره ډېره شتمني لاسته راوړي، چې له بلې هېڅ لارې به يې هم نه شوی لاسته راوړلی.

۰۸۳- د زحمت مړی

د اسلام پیغمبر ﷺ وفرمايل: «الله تعالی له خپل هغه بنده سره مینه کوي چې د زحمت له لارې خپله مړی وگټي.» دا حدیث د زحمت د مړی ارزښت راته ښيي. په زحمت روزي گټل ساده خبره نه ده. حقیقت دا دی چې د زحمت روزي د ټولو انساني ښځو سرچینه ده. د زحمت مړی تر ټولو ډېره روا مړی ده. په زحمت سره خپله روزي گټل انسان حقیقت لیدونی روزي. د زحمت مړی په انسان کې د ساده گي مزاج پیدا کوي. د زحمت روزي له انسان سره د نورو په درک کولو کې مرسته کوي. د زحمت مړی انسان له تن آساني نه ژغوري. د زحمت مړی د شخصیت د تکمیل یوه مهمه لاره ده. که مجبوري نه وي، نو بیا هم انسان ته بویه چې د خپل ژوند لپاره د زحمت لاره غوره کړي او په هر حال کې خپل ځان له ارام طلبی وساتي.

۰۸۴- په ژبې بنديز

د اسلام پيغمبر ﷺ وفرمايل: «د انسان د دروغجتيا لپاره همدا بسنه کوي چې هره اورېدلې خبره تر نورو ورسوي.» دا حديث د وينا د ادابو يو ډېر مهم اصول راته بيانوي. هغه دا چې انسان ته پکار ده چې بې سوچه او بې فکره ونه غږېږي. په اجتماعي ژوند کې بيا بيا خلې داسې کېږي چې د نورو په خلاف مو ډېرې زياتې خبرې تر غوږونو رارسېږي. تجربو ښودلې ده چې اورېدلې خبره چې بيا بيا خلې کېږي، نو له يوې خبرې نه بيخي بل شی جوړ شي. تر دې چې خبره دومره هم بدلېدلې شي، چې يوه رښتيا خبره په دروغو واوړي. د همدې لپاره يوازې د اورېدو له مخې بايد يوه خبره تکرار نه کړو. د ښې خبرې په تکرار او خپرولو کې کومه بدې نشته، خو که خبره بده وي، نو تر هغو پورې يې بايد وړاندې ونه رسوو، چې د خپرنې په مټ مو ټوله خبره نه وي معلومه کړې.

۰۸۵- د غيبت كفاره

د اسلام پيغمبر ﷺ وفرمايل: «د غيبت كفاره دا ده چې د هغه چا لپاره د مغفرت دعا وغواړئ چې تاسو يې غيبت كړې دى.» غيبت دا دى چې د يو چا په نشتوالي كې د هغه بدي وويل شي.

غيبت د بدخواهي عمل دى. له بنده نه چې كله د غيبت غلطي وشي، نو پكار ده چې د چا غيبت يې كړى دى، د هغه لپاره د خيرخواهي يو كار وكړي. او د خير غوښتنې يوه لاره دا ده چې د هغه سرې په حق كې ښې دعاوې وشي. دا به د غيبت كوونكي له لوري په بدخواهي پسې د خيرخواهي معامله وي او گناهونه به يې وړ ورژوي.

۰۸۶- جامع نصيحت

د اسلام پيغمبر ﷺ خپل يوه ملگري ته وفرمايل: «ايا تاته

جامع نصيحت وكرم؟ ويې ويل هو، اي د الله رسوله! رسول
الله ﷺ وفرمايل، د خپلې ژبې ساتنه كوه.»

د ژبې د ساتنې معنا دا ده چې انسان چې څه وايي، نو په
غور او فكر يې ووايي. داسې خبره دې نه كوي، چې د نورو
زړونه پرې ازارېږي. له داسې خبرې چې په ټولنه كې بدې او
فساد خپروي، په هر حال كې ځان وساتي. دا يو حقيقت
دى چې زياتره ټولنيزې بدې د ژبې له امله خورېږي. ژبه په
خپل واک كې ساتل د ټولنيزو بديو دروازه تړي او په ژبه واک
نه لرل د ټولنيزو بديو دروازه پرانيزي. دا د انسان سنجيدگي
نښي، چې بنده خپله ژبه همېش په ډېر پام سره وکاروي. د
ژبې غلط استعمال دا دى چې سړى د نورو بدې بيانې كړي،
له نورو سره زشتې خبرې وكړي، د نورو عيونو ولټوي او په
خلكو كې يې افشا كړي.

۰۸۷- صبر او اعراض

د اسلام يوه لارښوونه صبر ده. په قرآن کریم کې بيا بيا
ځلې په صبر تاکید شوی دی. يو ځای يې فرمايلي چې
«**ولربک فاصبر**» يانې د خپل رب لپاره صبر وکړه. همدا راز
فرمايي چې صبر وکړئ او ستاسې صبر د الله لپاره دی. انسان
چې کله صبر کوي، نو په ظاهر کې يې دا صبر د يوه انسان په
مقابل کې وي، خو د خپل حقيقت په اعتبار دغه صبر د خدای
له تخليقي پلان سره د مطابقت کولو په معنا وي.

۹۷

خدای د دې دنيا نظام داسې هستولی دی چې دلته هر
فرد ازادي ولري. د هر چا لپاره د سيالی ماحول پرانيستی
وي. په دې اساس بيا داسې پېښې چې يوه ته له بل نه
شکایت پيدا کېږي. د يوه له لاسه بل ته زیان رسېږي. په
داسې حالت کې په ناخوښو پېښو صبر کول د خدای په
تخليقي طرحې رضا کېدل دي. د صبر د همدې اهميت له
مخې خدای صبر د خپل ځان لپاره صبر کول یاد کړي دي.

په قرآن کریم کې اعلان شوی دی چې هغه څوک چې صبر وکړي، به حساب به اجر او انعام به ترلاسه کوي.

۰۸۸- يو طرفه زغم

د اسلام پیغمبر ﷺ وفرمايل: «څوک چې په تاسې ظلم وکړي، تاسو ورته بښنه وکړئ.» دا خورا د حکمت لارښوونه ده. ظلم د ظلم په بښلو سره ختمېږي. د ظلم په خلاف ځوابي اقدام کول هېڅ کله ظلم نه ختموي.

د اسلام د پیغمبر ﷺ دا وینا په اصل کې د پایله محور عمل (result oriented action) لارښوونه ده. که یو شخص د ظلم اقدام وکړي، نو مظلوم باید تر ټولو دمخه دا فکر وکړي، چې د ده اقدام باید داسې وي چې مظلومیت یې ورسره ختم شي، نه دا چې مظلومیت یې نور هم زیات شي. هرگوره چې یو مظلوم په دې ډول فکر وکړي، نو پوه به شي، چې ظالم ته بښنه کول تر ټولو لوی انتقام دی. د ظالم

هېرول د ظلم د ختمولو تر ټولو اسانه تدبير دى. ظالم معاف كول د مجبورۍ خبره نه ده، يو ډېر اعلى اخلاقي اصول دى. بنده چې كله ظالم ته بښنه كوي، نو بايد د خپلواكې ارادې له مخې يې وښيي. د مجبورۍ له مخې يې معافول هم بې ارزښته دي او نه معافول يې هم بې ارزښته.

۰۸۹- د مخ گرځولو تگلاره

په قرآن كريم كې ويل شوي چې له جاهلانو او ناپوهانو مخ وگرځوئ. په دې دنيا كې د بريالي ژوند لپاره دا خورا مهم اصول دى. دا حقيقت دى چې د نباتاتو په دنيا كې چې له گلونو سره ازغي هم شته، همداسې په بشري دنيا كې د پوهانو په خوا كې په ناپوهو خلكو هم هر ځاى ډك دى. هغسې چې د نباتاتو په دنيا كې بنده له ازغيو سره له نښتې پرته گلونه وركوي، په همدې ډول به په انساني دنيا كې هم بنده له ناپوهو خلكو سره له ښكېلېدا پرته د خپل ژوند

سفر لنډوي.

له ناپوهو خلکو سره په نښتې هېڅ څوک هم نه شي بریالی کېدلی. د همدې لپاره هونښیاري دا ده چې کله انسان له کوم نادانه سره مخ شي، نو له پامه دې یې وغورځوي او خپله لاره دې وهي. د هیچا په وس کې نه ده چې د دنیا ټول احمقان ختم کړي. البته دا د هر چا په وس کې ده چې له احمقانو سره له نښتې پرته د خپل ژوند جوړولو ته دوام ورکړي. له احمقانو نه په مخ گرځولو کې دا اندېښنه نشته چې هغوی به لا زورر به شي. اعراض یا مخ گرځول اور مړ کوي، لمبې یې لا ډېرې نه وزیاتوي.

۹۰- په صبر کې بریا

د اسلام پیغمبر ﷺ وفرمایيل: «پوه شی چې بریا له صبر سره ده.» په دې حدیث کې د صبر بې پناه ارزښت ښودل شوی دی. د دې حدیث مطابق، صبر د ټولو پرمختگونو زینه

ده. په دې دنيا کې صبر کونکي هېڅ کله ماتې نه شي خوړلي. اصلي نکته دا ده چې په دې دنيا کې هر انسان له لوړو، ژورو سره مخ کېږي. هر انسان بيا بيا ځلې له ناخوښو حالاتو تېرېږي. په داسې حالت کې زياتره داسې کېږي چې انسان خپل همت له لاسه ورکوي. خپل ځان ماته خوړلي احساسوي. خو دا سمه خبره نه ده. حقيقت دا دی چې په دنيا کې د بريا امکانات دومره زيات دي چې هېڅ کله پای نه مومي. له يوې ناکامي وروسته تل بله کاميابي سترگکونه وهي. که انسان له لومړنۍ ماتې وروسته د صبر لمنه ټينگه کړي، نو ډېر ژر به پوه شي چې يوه بله بريا ورته ډېر نېردي سترگي په لار ده.

۱۰۱

۰۹۱- په واړه شر قناعت

د اسلام د پيغمبر ﷺ يوه صحابي عمير ابن حبيب وويل
«څوک چې د يوه احمق کوچنی شر ونه زغمي، هغه به د

احمق لوی شر گالي.»

هغسي چې په دې دنيا کې هونښيار خلک شته، همداسې دلته ناپوه خلک هم شته. دا ناپوه خلک د خپلې ناپوهي له لاسه نورو ته يو نه يو تکليف او کړاو ور رسوي. دا کړاو په پيل کې کوچنی کړاو وي. د دانشمندي تقاضا دا ده چې دا کوچنی تکليف وزغمل شي. څوک چې پر کوچني تکليف له ناپوه سره ښکر په ښکر شي، نو ناپوه ضد اخلي او نور ډېر کړاو هم رسوي. په دې حالت کې غوره خبره دا ده چې کوچنی تکليف وزغمو، تر څو له لوی کړاو سره مخ نه شو.

۹۲+ - د زغم په مت دفاع

مشهور صحابي عبدالله بن عباس وفرمايل: «د احمق د حماقت دفاع د زغم په وسيله وکړئ.» د صحابي د دې وينا مطابق، د دفاع يوه مناسبه طريقه دا هم ده چې د ځوابي دفاع لاره خپله نه شي.

په دنيا کې بيا بيا خُلي داسې کېږي چې انسان له احمقانو سره مخ کېږي. د داسې احمقانو له شر نه د ځان ساتنې تر ټولو مؤثره لاره د تحمل لاره ده. د تحمل لاره د احمقانو احمقانه کړنې په ابتدايي مرحله کې شنډوي. خو که د ناپوهانو په مقابل کې د غبرگون لاره ونيول شي، نو د هغوی بدي نوره هم زياتېږي، تر دې چې له وس او توان نه به مو هم ووځي.

۹۳- غوسه نه

۱۰۳

يو سړی د اسلام پيغمبر ته راغی. ويې ويل، اې د خدای رسوله! ماته يو داسې نصيحت وکړئ، چې زما ټول ژوند ورسره سم شي. نبي کریم ﷺ وفرمايل: «غوسه مه کوه.» دا بې له شکه ډېر جامع نصيحت دی. دا يو داسې اصول دی چې که انسان يې خپل کړي، نو د ژوند ټولې چارې به يې سيڅې شي.

اصلي خبره دا ده چې انسان تل په ټولنه کې اوسي. او وخت په وخت له داسې تجربو سره مخ کېږي چې انسان پاروي او غوسه کوي يې. او کله چې انسان په غوسه شي، نو تر هغه وروسته يې په سينه کې د نفرت او انتقام اور لمبور کېږي. نو بنده د غوسه پاروونکي په خلاف يو انتقامي گام اخلي او بيا هر انتقام يوه بل انتقام ته پوکي ورکوي. په دې ډول په انتقام کې د انتقام يوه سلسله شروع کېږي چې له تباهي پرته هېڅ ځای ته هم نه رسېږي.

۱۰۴

په داسې حالت کې د خپل ژوند سفر په بريا سره لنډول دې تقاضا کوي چې بنده د غوسې په څېر احساساتو باندې پښه کېږدي او منفي حالات هم په مثبت انداز ځواب کړي.

۰۹۴- د غوسې حل لاره

د اسلام پيغمبر ﷺ وفرمايل: «کله چې انسان غوسه شي، نو ولاړ وي، ناسته دې وکړي. که غږېږي، نو غلی دې

شي.» د دې معنا دا ده چې انسان دې خپل حالت بدل کړي.
د حالت دغه تبديلي به يې د غوسې د ختمېدو لامل شي.

غوسه يو اور دی چې په يوه ناخوښه خبره په انسان کې
شغلې نيسي. غوسه انسان د تخريبي روش په خوا بيايي.
انسان په تاوان اړوي. په داسې حالت کې د هوبنياري نښه
دا ده چې د غوسې په راتلو سره دې سمدستي د هغې د
سرولو تدبير وگوري. د تدبير په مټ انسان خپله غوسه په څو
دقيقو کې له منځه وړلی شي. خو که په خپل حال پرېښودل
شي، نو انسان ته داسې تاوانونه اړوي، چې جبران به يې بيا
هېڅ کله ممکن نه وي.

غوسه کېدل يوه طبيعي خبره ده. پخپله غوسه کېدل
کومه بده خبره نه ده، بده خبره دا ده چې انسان په خپله
غوسه کنترول ونه لري. په غوسې نه برلاسي له خپله لاسه د
ماتې خوړلو په معنا ده او له خپله لاسه ماتې خوړل بې له
شکه تر ټولو بده ماتې ده.

۰۹۵- له شيطان نه پناه وغواري

د اسلام پيغمبر ﷺ وفرمايل: «شيطان ستاسې دښمن دی. نو هرکله چې تاسې داسې محسوسوئ، چې شيطان مو غولوي، نو ووايئ چې اللهم اني اعوذبک من همزات الشيطان يانې اي خدايه! زه د شيطان له وسوسو نه تاته پناه دروړم.»

شيطان د انسان دښمن دی. شيطان غواړي چې انسان له سمې لارې بې لارې کړي. انسان ته ډول ډول وسواسونه وراچوي او له حقيقت نه يې د اړولو هڅې کوي. شيطان په سترگو نه ښکاري. په پټه په انسان بريد کوي او انسان د دې شيطاني بريد پر وړاندې بالکل بې وسه دی. له دې بريد نه د ژغور يوازې يوه لاره ده او هغه له خدای نه مرسته غوښتل دي. د خدای وعده ده چې هرکله يو انسان د شيطان پر وړاندې خدای ته پناه وروړي نو خدای ارومرو پناه ورکوي. همدا د دې ستونزې يوازنی حل لاره ده.

۰۹۶- زورور څوک

د اسلام پيغمبر ﷺ وفرمايل: «زورور هغه څوک نه دی، چې په غېږنيونه کې خلک لاندې کوي، بلکې په مټو کې زورور هغه څوک دی، چې د غوسې په وخت کې خپل ځان راتم کړي.» دا بې له شکه د بنده د زورورتيا تر ټولو غوره معيار دی. په بدني مبارزه کې يو څوک لاندې کول کومه لويه کارنامه نه ده، دا ډول لويه کارنامه خو يو حيوان هم کولی شي. د يوه انسان د زورورتيا تر ټولو لويه نښه دا ده چې کله غوسه ورشي، نو په خپل ځان بشپړ واک ولري. له غوسې سره، سره د انسانيت له دايرې نه پښه ونه باسي، په خپلې غوسې برلاسی اوسي، نه دا چې غوسه پر ده برلاسی اوسي.

۰۹۷- په سختي کې اساني

په قرآن کریم کې د فطرت له بيان شويو قوانينو څخه يو

قانون دا هم دی چې په دې دنیا کې له مشکلاتو سره اساني هم ملگرې ده (الانشرآح) يانې له مشکلاتو وروسته نه، بلکې په خپله له مشکلاتو سره په خوا کې د اساني اړخ هم شامل وي. دا د فطرت ابدی قانون دی، هېڅ کله نه بدلېږي.

اصلي نکته دا ده چې په دنیا کې د مشکلاتو په پرتله د امکاناتو اندازه ډېره زیاته ده. که یو مشکل ایجاد شي او یو حل کوم تاوان ورسېږي، نو له انسان سره ناهيلي نه ښايي. بلکې پکار ده چې خپله فکري قوه او وړتيا په کار واچوي. بنده چې فکر وکړي، نو پوه به شي چې په همدې وخت او همدې ځای کې د ده لپاره گڼ نور امکانات هم پراته دي. د یوه فرصت په بایللو سره دی دوهم فرصت هم موندلی شي چې له دې فرصت نه په استفادې سره وړاندې لاره ووهي. په اوسنی دنیا کې د ژوند بهترین فورمول دا دی، چې ستونزې له پامه وغورځوئ او له فرصتونو استفاده وکړئ. هڅه وکړئ چې مخالف حالات د خپل ځان لپاره په موافقو

حالاتو بدل كړئ. خپله ناکامي د لا ښو طرحو له لارې په بریا تبدیله كړئ.

د خدای په دې دنیا کې دا ممکن دی چې انسان د خپل عقل په مټ منفي په مثبت بدل كړي. دا امکان د هر هغه چا لپاره پروت دی چې همت ونه بايلي او د ناهیلی په وختونو کې هم هیله من پاتې شي.

۰۹۸- د اسانې لارې انتخاب

د اسلام د پیغمبر ﷺ مېرمنه عایشه د پیغمبر ﷺ د عمومي تگلارې په هکله وایي چې د نبي کریم ﷺ په مخکې به چې دوه کارونه راغلل نو همپس به یې مشکل انتخاب پرېښوده او اسانه انتخاب به یې ورنیوه.

د دې معنا دا ده چې کله به پیغمبر ﷺ د تشدد د لارې او سوله ییزې لارې په منځ کې یوه لاره غوره کوله، نو د تشدد

لاره به يې پرېښودله او سوله بيزه لاره به يې غوره كوله. دغه راز چې كله به يې د نښتې او تېرېدنې په منځ كې يوه لاره غوره كوله، نو تل به يې د نښتې لاره پرېښودله او د تېرېدنې طريقه به يې خپلوله. دغه راز د جگړې او سولې ترمنځ به چې د يوه انتخاب موكه وه، نو همېش به يې جنگ پرېښوده او سولې ته به يې غېږه وركوله.

همدا حكمت دى. د دې حكمت گټه دا ده چې انسان له لا زيات وړانې وژغورل شي او خپلې چارې په برياليتوب سره مخكې يوسي. په هره مسئله كې د دواړو تگلارو امكان وي. خو هوښياري هماغه ده چې بېلگه يې زموږ د پيغمبر عليه السلام په ژوند كې ليدل كېږي.

۰۹۹- په ناخوښو كې خيږ

په قرآن كريم كې يو حاي د نصيحت په ژبه ويل شوي دي چې تاسې به يو شى بد گڼئ او هغه به ستاسې لپاره ښه

وي. او و دې شي چې تاسې به يو شی خوبوئ او هغه به ستاسې لپاره بد وي.

دا ايت د ژوند په ټولو چارو پورې تعلق نيسي. خلک عموماً شيانو ته له ظاهري اړخه گوري. هغوی د ظاهري رابنکونټيا له مخې يو شی خوبوي. او هغه شی چې ظاهر يې دلکش نه وي، نو د خوبې وړ يې نه گرځي او مخ ترې اړوي. خو د خپلې حقيقي پايلې له مخې دا طريقه درسته نه ده.

زياتره وختونه داسې کېږي چې يو شی په سترگو ښه نه ښکاري، خو د اصل حقيقت په اعتبار د انسان گټه په هماغه شي کې وي. خو يو شی بيا په سترگو ډېر ښه اېسي، خو د اصل حقيقت په اعتبار هماغه شی انسان په بدو پايلو اړوي. په داسې حالت کې بنده ته پکار ده چې د ظاهر له مخې د شيانو په هکله پرېکړه ونه کړي بلکې د ژورو حقايقو له مخې شيانو ته وگوري او د هماغه له مخې پرېکړه وکړي.

۱۰۰- يوه دعا

د پيغمبر ﷺ يوه دعا په دې ټکو کې راغلې ده «اللَّهُمَّ ارنا الحق حقا و ارزقنا اتباعه و ارنا الباطل باطلا و ارزقنا اجتنابه و ارنا الاشياء كما هي» يانې اې خدايه! ماته حق د حق په توگه رابنکاره کړه او د حق د متابعت توفيق راکړه او باطل د باطل په توگه رابنکاره کړه او له باطل نه د ځان ساتنې توفيق راکړه او شيان هغسې راته وښايه څرنگه چې دي.

په اوسنۍ دنيا کې تر ټولو ډېر اړين شی دا دی چې انسان عيني يا موضوعي فکرطرز ولري. په دې حديث کې د همدې فکرطرز لپاره د دعا لارښوونه شوې ده. په دنيا کې انسان په داسې حالاتو کې اوسي چې زياتره وختونه حق د باطل په شکل کې ويني او باطل د حق په شکل کې. په دې دعا کې بنده خپل رب ته لاسونه لپه کړي دي چې له دې بې لاری نه يې وساتي او ده ته هغه ليد ورپېرزو کړي چې شيان په خپل اصلي حالت (as it is) کې پرې وليدلی شي. له سم

فکر نه سم عمل زېږي او سم عمل همېش انسان د بريا په لوري رهبري کوي.

د دې پيغمبرانه دعا مطابق، هر انسان له دې فکري مسئلې سره لاس و گړېوان دی چې حق د حق په بڼه ونه شي ليدلی او باطل د باطل په بڼه. دا ستونزه د شرطي سازي له امله پيدا کېږي. هر انسان له پيداينبت وروسته په يوه چاپېريال کې رالويږي او په ابتدايي کلونو کې د خپلې ذهني خامي له امله د چاپېريال اغېز په کې رينښې کوي. همدې ته شرطي سازي ويل کېږي. پوخ عمر ته له رسېدو وروسته هر انسان بايد دا کار وکړي چې خپل شعور متحرک کړي او د خپلې شرطي کېدا طلسم ماته کړي او غير شرطي سازي يې وکړي. خپل ځان د واقعيت مطابق د فکر کولو درجې ته ورسوي. د علم تر ټولو لويه گټه دا ده چې انسان باشعوره کوي او د خپل ځان غيرشرطي سازي ته يې تياروي. پاسنۍ دعا د همدې غيرشرطي سازي په بهير کې د ايمان عنصر

ورزياتوي.

پای

تبوك، سعودي عربستان

۱۵ فيروري، ۲۰۲۵

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**